

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2012–2014

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lenka Zimmermannová

**Komunikační a slohová výchova na 1. stupni ZŠ se
zaměřením na původní i netradiční metody a formy práce**

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Karel Kamiš, Csc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDIES

2012 – 2014

DIPLOMA THESIS

Bc. Lenka Zimmermannová

**Communication and Compozition to 1 primary school with a
focus on original and unconventional methos and forms of
work**

Prague 2014

The Diploma Thesis Work Supervisor:

prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Lenka Zimmermannová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce prof. PhDr. Karlovi Kamiši CSc., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce

Anotace

Diplomová práce se zabývá komunikační a slohovou výchovou na 1. stupni ZŠ se zaměřením na původní i netradiční metody a formy práce.

Práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část diplomové práce se zabývá komunikační a slohovou výchovou, kde cílem je naučit žáka vnímat a chápat různá jazyková sdělení. Jsou zde zmíněny formy projevu a vyučování i předpoklady pro slohovou a komunikační výchovu ve škole. Důraz je kladen na osobnost učitele, jako jednu z nejdůležitějších rolí ve vyučovacím procesu. V práci je zmíněna motivace žáka, která je významným činitelem pro práci s dětmi. Další kapitola je zaměřena na původní a netradiční metody vyučování.

V praktické části jsou shrnuty podmínky pro efektivní vyučování. Cílem je ověřit si v praxi formy a metody práce v běžné třídě základní školy.

V závěrečné části práce je provedeno dotazníkové šetření mezi učiteli, které ověřuje jejich vztah ke komunikační a slohové výchově a zjišťuje metody a formy práce, ale i problémy se kterými se během vyučování setkávají.

Klíčové pojmy

Jazyk, komunikace, metody vyučování, motivace, osobnost učitele, slohová výchova, vzdělávací proces, žák

Annotation

The thesis deals with communication and stylistic education during the first five years of primary school with the focus on both conventional and non-traditional methods and work styles.

The thesis is divided into two parts. The theoretical part concentrates on the communication and stylistic education aimed at teaching pupils to perceive and understand various linguistic messages. This part describes different types of discourse and instruction as well as the prerequisites for stylistic and communication education at school. Emphasis is put on teacher personality as one of the most important roles in the educational process. The association between motivation and the work with pupils is stressed, too. Another chapter aims our attention to conventional and non-traditional teaching methods.

The empirical part focuses on the practical application of theory and summarizes the prerequisites for efficient teaching. The objective is to verify the theory of teaching styles and methods in an ordinary primary school classroom.

The thesis is concluded with a research made among teachers using a questionnaire not only screening their attitude to communication and stylistic education and recognizing styles and methods of work, but also the problems they encounter in their job.

Key words

language, communication, teaching methods, motivation, teacher personality, stylistic education, educational process, pupil

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. 1 Postavení Českého jazyka v soustavě vyučovacích předmětů.....	11
1. 2 Komunikační a slohová výchova.....	12
1. 3 Jazykový sloh.....	14
1.3.1 Slohotvorní činitelé.....	15
1.3.2 Funkční styly.....	15
1.3.3 Slohové postupy a slohové útvary.....	16
1.3.4 Slohové práce a jejich příprava.....	17
1. 4 Formy projevu a vyučování.....	18
1. 5 Předpoklady komunikační a slohové výchovy.....	21
1. 6 Determinanty osobnosti.....	23
1. 7 Osobnost učitele.....	24
1. 8 Osobnost žáka.....	25
1. 9 Motivace žáka.....	26
1. 10 Metody vyučování.....	27
1. 10. 1. Původní metody.....	28
1. 10. 2. Netradiční metody.....	33
1. 11 Třídění a hierarchie stylových jevů ve vyučování.....	37
1. 12 Klíčové kompetence.....	37
1. 13 Literární výchova na 1. stupni základní školy.....	40
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
2.1 Cíl diplomové práce.....	42
2.1.1 Cíl práce.....	42
2.1.2 Dílčí cíle a úkoly.....	42
2.2 Popis prostředí.....	42
2.3 Náměty do výuky a jejich ověření v praxi.....	45
2.3.1 Mapa příběhu.....	45
2.3.2 Dokončení příběhu.....	53
2.3.3 Leporela.....	55
2.3.4 Návčik komunikativních dovedností.....	58

2.3.5 Bajky (dramatizace).....	59
2.3.6 Pověsti.....	60
2.3.7 Výtah.....	63
2.3.8 Hádej, hádej hadači.....	65
2.3.9 Divadýlko.....	66
2.3.10 Pole, voda, louka, les – projektové dny	67
2.4 Dotazníkové šetření mezi učiteli.....	70
ZÁVĚR	73
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75
SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Pracuji jako učitelka na 1. stupni základní školy, má práce s dětmi se mi moc líbí, a proto jsem pečlivě zvažovala, jaké téma pro svou diplomovou práci zvolit. Neboť, tak jako většina lidí, nemám ráda, když se věci dělají zbytečně, chtěla jsem, aby mé téma, pro mě bylo přínosem, a to především v práci s dětmi ve škole.

Slohová a komunikační výchova má zvláštní a ojedinělé postavení v celém vzdělávacím a výchovném procesu, prostupuje všemi předměty a rozvíjí klíčové kompetence nutné pro každodenní život žáka – kompetence komunikativní, sociální, kompetence k učení. Mám ráda tyto aktivity, neboť pokud použijeme aktivizující metody práce a propojení např. s výtvarnou výchovou (různá vypravování), pracovními činnostmi (popisy), vlastivědou a přírodovědou, literární výchovou a přidáme dobrou motivaci, jsou děti většinou do práce „jako divé“, zvláště v mladším školním věku. Protože mi je dopřáno vést si děti od 1. do 5. třídy, jsou moji svěřenci zvyklé takovéto činnosti vykonávat od útlého školního věku, a proto pro ně není problém pokračovat s nimi i v 4. a 5. třídě.

Rozhodla jsem se tedy v této práci vytvořit si takový přehled, na co nezapomenout, chystám-li si přípravu na hodiny slohu a komunikační výchovy, jaké mám možnosti a zároveň v praktické části ukázat, jak s dětmi pracuji, ověřit některé metody v praxi a podělit se o výstupy dětí.

Ač nerada, musím se zmínit o tom, že komunikativnost dětí přicházejících k zápisu do 1. třídy je rok od roku horší. Jen málo jedinců nemá vadu výslovnosti, užívá dostatečnou slovní zásobu přiměřenou svému věku a umí vyjádřit své poznání či myšlenku. Stále více musíme v 1. třídě pracovat na obohacování slovní zásoby a dát dětem dostatečný prostor pro to, aby se mohly vyjádřit. Bývá to problém, neboť ostatní děti nejsou zvyklé naslouchat, a tak ruší a nedávají pozor. Avšak čím více se věnujete důslednému nácviku komunikativních dovedností, tím lehčí práci máte ve vyšších ročnících. Je však potřeba nesmírné trpělivosti, a jak již jsem zmínila, důslednosti.

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám tím, jaké je postavení Komunikační a slohové výchovy ve vzdělávacím procesu, roli učitele, připraveností žáka, motivací do hodin a přehledem

některých původních i netradičních metod a forem práce. Praktická část obsahuje realizace různých metod s dětmi na základní škole a dotazníkové šetření mezi učiteli, které zjišťuje jejich vztah k předmětu Komunikační a slohová výchova, jejich metody a formy práce, v čem spatřují problémy a co se jim tzv. osvědčilo za léta jejich praxe.

V dnešní době zrychlené a zkrácené komunikace (sms, emaily, facebook, ...) je potřeba rozvíjet kultivovaný projev jedince a vzájemnou komunikaci mezi lidmi. Vždyť český jazyk je krásný a bohatý! Obávám se však, abychom se uměli správně vyjadřovat, když se již nemluví spisovně ani v médiích. Bídne jsou též rychlé a laciné překlady knih, tak kde se má dítě naučit správně česky?! Od toho je tu škola, avšak bez působení blízkého prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, je to skutečně nedostatečné. Snad se nám všem podaří vychovat nejen osobnosti, ale i vzdělané a kultivované lidi.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1. 1 Postavení Českého jazyka v soustavě vyučovacích předmětů

Český jazyk jako vyučovaný předmět má v soustavě vyučovaných předmětů základní význam, na jeho zvládnutí je do značné míry závislý úspěch v ostatních předmětech. Využívá zkušenosti a poznatky žáků z veškerého vyučování i z mimoškolní praxe.

Ostatní vyučovací předměty závisí na pochopení a výsledcích vyučování mateřskému jazyku. Úroveň vyjadřování žáka ovlivňuje jeho úspěch ve všech vyučovaných předmětech. Ostatní předměty mají vzhledem k mateřštině povinnosti pěstovat kultivovaný spisovný jazyk a též pomáhají obohatit slovník žáka, především o odborné výrazy, termíny, ale i dovednosti vybírat vhodné pojmenování a jazykové konstrukce.

Specifické vztahy se vytvářejí mezi vyučováním českému jazyku a vyučováním cizím jazykům. Žáci si cizí jazyk mohou osvojovat na pozadí mateřského jazyka. Pro cizojazyčné vyučování je důležité, aby žáci z výuky mateřskému jazyku znali metody práce s jazykovým materiálem. Hlavním cílem vyučování češtině je rozvoj schopnosti komunikace spisovným jazykem.

Sledování komunikačního cíle vyučování do značné míry souvisí s plněním dalších cílů výuky, především cíle kognitivního (poznávacího). Má-li být komunikační činnost efektivní, předpokládá to mj. uvědomělé užívání jazykových prostředků.

Cíl kognitivní – ovládnutí jazykového systému – je ve vztahu k cíli komunikačnímu cílem podřízeným, avšak podmiňuje jeho splnění v tom smyslu, že poznání stavby jazyka je do jisté míry podmínkou úspěšného spisovného funkčního komunikování. Jazykovou výchovou vedeme žáka i k logickému myšlení, neboť výstižnost vyjadřování a přesnost myšlení spolu souvisí.

Cíl komunikační i cíl kognitivní jsou součástí cíle komplexnějšího, totiž výchovného. Výchovný cíl vyučovacího předmětu český jazyk spočívá ve vytváření postojů žáků k jazyku, k vyjadřování, pěstování jejich zájmu o jazyk a jazykovědu, schopností jazykových a slohových i širě pojatých schopností komunikačních, dále rozumových, estetických (tříbení vkusu, smyslu pro krásu ...) aj.

1. 2 Komunikační a slohová výchova

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen do tří složek: Komunikační a slohové výchovy, Jazykové výchovy a Literární výchovy. Ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.

Komunikační a slohová výchova patří ke klíčovým složkám vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura. Jejím cílem je především naučit žáka vnímat a chápat různá jazyková sdělení, číst s porozuměním, kultivovaně mluvit a rozhodovat se na základě přečteného nebo slyšeného textu různého typu, analyzovat jej a kriticky posoudit jeho obsah.¹ Kultivace jazykových dovedností a jejich využívání je nedílnou součástí všech vzdělávacích oblastí.

Na 1. stupni základní školy jsou žáci patřičně vedeni k pečlivé výslovnosti, která není vždy úplně správná. Měli by respektovat v rozhovoru základní komunikační pravidla. Učí se správně dýchat a volit si vhodné tempo řeči v kratších mluvených projevech, psát správné tvary písmen, spojovat dobře písmena i slabiky a umět si kontrolovat vlastní písemný projev. V hodině se dá využít řazení ilustrací podle dějové posloupnosti, kde děti vypráví jednoduchý příběh.

Jsou děti, které ve 4. třídě už přečetly kdeco, rodiče už nevědí, jak by je od knihy odehnali. Naopak jsou děti, které knížku do ruky nevezmou, a rodiče nevědí, jak je namotivovat ke čtení. Jsou typy dětí, které jsou schopny se naučit číst ve čtyřech letech a někteří i dokonce dříve. Někteří jedinci mají problémy se čtením po celou dobu školní docházky.

„Čtení totiž není závislé jen na inteligenci dítěte, ale na souhře celé řady dalších duševních funkcí. Grafický útvar slova musíme nejprve zachytit zrakem, rozložit v písmena, k písmenům přiřazujeme zvukové jednotky neboli hlásky, ty nám ve správném pořadí dají zvuk slova a tento zvuk je nositelem obsahu.“²

Z dobrého čtení máme radost. Rodiče dětí, kterým čtení nejde, mají daleko více starostí, než ti rodiče, jejichž děti musí od čtení odhánět.

Příčin může být několik – zameškání školní docházky, nižší intelekt, vážnější vada zraku, sluchu, zanedbaná výchova aj. Dítě, které špatně čte i počítá a má celkově

¹Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. VÚP: Praha

²MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1989, s. 250, ISBN 08-056-89

špatný prospěch, má celkově nižší nadání. Jsou některé případy, kdy má žák z počítání jedničku, či dvojku a ze čtení skoro propadá. Jedná se o vývojovou dyslexii. Děti s touto poruchou využívají záměrné pomoci a nápravného cvičení, které je důležité, aby se staly čtenáři.

Vývojová dyslexie se vyskytuje společně s poruchou pravopisu, nebo samostatně. Řeší se nápravou, která je v dnešní době poměrně dostupná.

Očekávané výstupy 1. období (1 – 3. ročník ZŠ)

- plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti
- porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti
- respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru
- pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost
- v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči
- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev
- zvládá základní hygienické návyky spojené s psaním
- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky, kontroluje vlastní písemný projev
- píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh

Očekávané výstupy 2. období (4. - 5. ročník ZŠ)

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas
- rozlišuje podstatné i okrajové informace v textu vhodném pro daný školní věk, podstatné informace zaznamenává
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení
- reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta
- vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechává vzkaz na záznamníku
- rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního

záměru

- rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji využívá podle komunikační situace
- píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry
- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržением časové posloupnosti

Praktické zkušenosti ukazují, že každý normálně duševně vyvinutý jedinec, má

dispozice být schopný a umět si vytvářet funkční jazykový projev, ale v jiné kvalitě.

„První stupeň školy usiluje o to, aby se žák vyjadřoval smysluplně a v podstatě jazykově správně (ve shodě se spisovnou normou), přitom už od prvního stupně se uplatňuje, avšak bez nároků na plné zvládnutí, zřetel stylový, tj. ohled na výběr a užití jazykových prostředků.“³

1. 3 Jazykový sloh

Abychom se dovedli správně, jasně a srozumitelně vyjadřovat, nestačí mít určité znalosti o tvarech, slovech, pravopisu a o výslovnosti, ale k tomu je potřeba ještě něco navíc. Je důležité umět vybírat určitý jazykový projev (text, promluvu), jazykové prostředky a nějak je v něm uspořádat, aby co nejlépe odpovídaly účelu projevu a obsahu.

Jde především o to, co sdělit, ale i o to, jak to sdělit, aby se co nejlépe splnil účel sdělení.

Jazykovým slohem (stylem) se rozumí způsob uspořádání a výběru kompozičních a jazykových prostředků v jazykovém projevu.

Jazykové prostředky (mluvnické, slovníkové) vybíráme podle toho, čeho chceme vlastně svým projevem dosáhnout, za jakých okolností a v jaké situaci mluvíme, jestli jde o projev psaný či mluvený.

Při výstavbě jazykového prostředku je prvním krokem jeho jazykový výběr. Jak uspořádat jazykové prostředky v projevu, je mnoho způsobů.

³ ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování. Praha: SPN, 1998, s193, ISBN 80-85937-47-6

1.3.1 Slohotvorní činitele

*„Podmínky a okolnosti, kterými se řídí výběr a uspořádání jazykových prostředků, ovlivňujeme my sami nebo život kolem nás. Říkáme jim slohotvorní činitele. Ty, kterými ovlivňujeme projev my sami, se nazývají **individuální**, ostatní **objektivní**.“⁴*

K činitelům individuálním patří například temperament a povaha člověka, jeho životní zkušenosti, vlohy, prostředí, v kterém žije a jazykové znalosti.

Rozhodující jsou činitele objektivní. Vezmeme-li v úvahu prostředí a situaci, v nichž se projev uskutečňuje, formu, nepřipravenost a připravenost projevu, vznikne slohový útvar, který určitě bude patřit do objektivního slohu.

1.3.2 Funkční styly

Styl hovorový (sdělovací)

Projevy hovorového stylu jsou mluvené, většinou neveřejné. Ve stylu hovorového projevu se užívá mluvené podoby spisovného jazyka. Do projevů hovorového stylu pronikají některé nespisovné prvky (např. akorát, abysme, ...).

Styl odborný

Hlavními vlastnostmi odborného stylu jsou věcnost, přesnost a jednoznačnost vyjádření. Charakteristickými rysy odborného vyjadřování jsou vyjadřování jmenná.

Styl publicistický

Mělo by se v něm většinou užívat slov všeobecně srozumitelných.

Styl administrativní (jednací)

Patří sem mezipodniková korespondence, žádost, vyhlášky aj. Hlavními rysy jsou spisovnost, normovanost, věcnost, ekonomičnost, objektivnost vyjádření.

Styl umělecký

V uměleckém stylu je komunikativní funkce spojena s estetickou funkcí, umělecké dílo působí i na citovou stránku posluchače nebo čtenáře, jeho vnitřní život obohacuje, utváří jeho mravní postoje, podněcuje jeho představy. V uměleckém stylu se užívá rozmanitých jazykových prostředků a to nespisovných a spisovných.

Prostě sdělovací styl

Při vytváření komunikačních situací může učitel projevit svou tvořivost, nápaditost,

⁴ BRABCOVÁ, R. a kol. Čeština našich dní. Praha: Jnan, 1996, s. 121

pozorovací schopnost a využít návrhy a nápady svých žáků. Hodiny mohou být komunikačně přirozené, živé a učitelé se musí podařit žáky vtáhnout do hry.

Administrativní styl

Bezprostřední přípravou na něj může být jazyk v administrativní komunikaci, který je zaměřený hlavně na pěstování mluveného projevu.

Odborný styl

Při probírání vědeckého stylu dochází ve škole k nesnázím, protože bývá zvláště u disciplín technických a matematických, těžko obecněji přístupný. Pokud se žák v průběhu školní docházky naučí odborné texty, má naději, že při dalším vzdělání a badatelské činnosti si osvojí i vědecký styl.

Publicistický styl

Žáci přicházejí denně do styku s hromadnými sdělovacími prostředky. Sdělovacími prostředky jsou myšleny časopisy (publicistika, psaní), noviny, televize, rozhlas, film – především zpravodajské žánry (publicistika mluvená).

Umělecký styl

Styk s uměleckým stylem je záležitostí výuky češtiny, především literární složky. Ve vyučování by se obsahová stránka literárních děl neměla probírat izolovaně od jazykové stylistické stránky. Žáci se učí vypravovat a popisovat bez uměleckého záměru v jednotlivých ročnících 2. stupně (počátky jsou už na 1. stupni).

1.3.3 Slohové postupy a slohové útvary

Postup popisný – znaky, vlastnosti předmětů a jevů řadí vedle sebe nebo za sebou.

Postup výkladový – objektivně se rozebírají a objasňují vztahy i fakta mezi nimi, vyvozují se logické závěry (výklad, projednání).

Postup úvahový – je výkladový postup, v němž se autor zamýšlí nad určitým problémem, hodnotí a vyvozuje určité závěry.

Postup informační – podává základní informace a údaje o skutečnosti.

Postup vyprávěcí – se zakládá na podání události a jejím průběhu (hlavním slohovým útvarem je vypravování, některé reportáže).

1.3.4 Slohové práce a jejich příprava

Žákům můžeme pomáhat s rozvíjením jejich komunikačních schopností, i když se nepodaří ze všech vychovat stejně kvalitní stylisty.

Příprava slohové práce je odlišná podle stupně školy (v závislosti na myšlenkové, jazykové a celkové zralosti žáků). Na nejnižším stupni školy bývá slohová práce prací společnou, za řízení učitele prací všech žáků. U dětí z prvního stupně se můžeme setkat z větší části se samostatnými pracemi. Můžeme sem zařadit např. dopisy dětí z letního tábora, ze školy v přírodě apod. „*Chceme-li naučit žáka jistým postupům pracovním i myšlenkovým, kompozičním i stylizačním a tím ho připravit na samostatné zpracovávání projevů, potom volíme takový způsob, při němž postupně zvyšujeme podíl žákovy samostatnosti.*“⁵

Mezi žáky jsou individuální odlišnosti ve vzdělávání, v inteligenci, v citovém založení a v úrovni vyjadřování. Slohové vyučování má a může mít zájmy, přirozené sklony, schopnosti vést žáky k potřebě o nich se vyjadřovat. Žáky nebrzdíme, ale usměřujeme jejich osobitý rozhled, vytváříme i styl individuální tam, kde je to možné.

V čem je smysl přípravy slohové práce? „*Učitelův postup při přípravě slohové práce by měl obsahovat všechny důležité kroky nutné pro úspěšné zpracování projevu, aby si žák v průběhu celého procesu slohové výchovy, v němž slohová práce (i s přípravou) představují komplexní cvičení završující určitou etapu, osvojil přístupy a postupy, které mu umožní zpracovávat projevy na rozmanitá témata s různým zaměřením.*“⁶

Přípravu vedeme tak, aby v ní byl ponechán pro rozvíjení schopnosti určitý prostor.

Jak postupujeme při přípravě slohové práce ve škole?

- a) Vybereme vhodné téma.
- b) Ujasníme si, s jakým cílem budeme téma zpracovávat, k čemu chceme dospět.
- c) Shromažďujeme potřebná fakta, sbíráme zkušenosti.
- d) Společně s celou třídou nebo individuálně (při samostatné práci) rozhodujeme, co

⁵ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování. Praha: SPN, 1998, s. 239, ISBN 80-85937-47-6

⁶ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování. Praha: SPN, 1998, s. 240, ISBN 80-85937-47-6

z našich zkušeností, znalostí, dojmů, zážitků začleníme.

e) Promyslíme a formulujeme myšlenky a dojmy. Text stavíme tak, aby to co následuje, vyplývalo z předcházejících prvků.

g) Připravený projev posuzujeme, analyzujeme žáky (zpočátku za vedení učitele).

h) Konkrétní práce představuje završení slohového vyučování.

„Žákům je třeba na zpracovávání tématu ponechat dost času. Okolnost, že nemusí ve vymezeném čase, bez ohledu na psychický a fyzický stav zpracovávat samostatné téma, je nepříznivá, proto se snažme vytvořit přijatelnou atmosféru, odstranit nadměrné napětí a vyloučit strach, neboť klidným a povzbudivým přístupem lze ke kontrolní práci můžeme výkon žáků pozitivně ovlivňovat.“⁷

1. 4 Formy projevu a vyučování

Na prvním stupni školy začínáme se záměrnou slohovou výchovou psané formy projevu, a to spolu s učením techniky psaní. Slohová výchova mluvené formy projevu by měla začínat už v období předškolním. Na ni by měla navazovat škola systémem mluvních cvičení. Toto období je též vhodné pro pěstování řečových konvencí společenského styku, jako je např. poděkování, omluva, přivítání

Ve výchovně vzdělávacím procesu se uplatňuje jak komunikace mluvená, tak komunikace psaná. Obě jsou důležité a mohou se vzájemně doplňovat. Škola má žáky připravovat pro život a v něm převládá komunikace mluvená. Z tohoto důvodu by se škola měla zaměřovat hlavně na rozvíjení mluvního projevu žáků.

Jaroslav Hubáček však uvádí, že *„dosavadní školní praxe při jazykové výchově stále věnuje mnohem větší pozornost a úsilí formě psané, třebaže velká většina uživatelů užívá při sdělování (komunikaci) převážně jazykových projevů mluvených (v odborné literatuře se uvádí poměr mluvených a psaných jazykových projevů hodnotami 98 : 2)“⁸*

Význam mluvené komunikace také vyzdvihuje Marie Čechová: *„Mluvené projevy jako projevy z hlediska vzniku primární, zaujímaví i v dnešním společenském styku nejvýznamnější místo, mají mít přiměřené postavení ve vyučovacím procesu, v němž je třeba pravidelnou, systematickou činností usilovat o zlepšení kultury mluvených*

⁷ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování. Praha: SPN,1998, s.244, ISBN 80-85937-47-6

⁸HUBÁČEK, J. - JANDOVÁ, E. - SVOBODOVÁ, J. Čeština pro učitele. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002, s. 28. ISBN 80-86041-30-1

*projevů.*⁹

Do výuky je proto nezbytné zařadit systém mluvních cvičení, tj. cvičení v souvislém mluveném projevu. Tato cvičení zařazujeme již od 1. třídy základní školy. Doporučují se témata, jež jsou žákům obsahově blízká, nenáročná na znalosti, pro žáky zajímavá.

Žáky je třeba naučit ovládat a přiměřeně využívat specifické prostředky mluvených projevů: intonaci, frázování, tempo, sílu hlasu, gesta i mimiku.

Mluvní cvičení mohou být připravená a nepřipravená. Příprava žákovi umožní soustředit se při vystoupení na formu projevu včetně dodržování spisovné formy. Začínáme-li s mluvními cvičeními, osvědčuje se vybírat nejprve žáky, o nichž víme, že mají kultivovaný, souvislý, plynulý a logicky uspořádaný projev a že se nebojí vystoupit. Žáka v průběhu vystoupení nepřerušujeme, po přednesu zdůrazníme klady (je třeba na žáka působit motivačně pochvalou a dodáním sebedůvěry) a společně se zamyslíme, co by bylo možné příště „udělat lépe“.

Ve výuce se též věnujeme dialogickému projevu. Pěstujeme umění vést rozhovor a vůbec umění konverzace. Do hodin zařazujeme dialogická cvičení s určitými instrukcemi. Připravujeme pro žáky různé komunikační situace.

Neméně důležitou roli hraje diskuse. Již od 1. ročníku učíme žáky pravidla diskuse.

Některé příklady mluvních cvičení vhodných pro žáky 1. stupně ZŠ:

- Učitel rozdá lístky se slovy, která mají žáci vysvětlit, aniž by použili příbuzné slovo, které by dané slovo odhalilo. Žák slovo vysvětluje, ostatní poslouchají. Jakmile se nějaký žák domnívá, že dané slovo odhalil, přihlásí se. Je-li úspěšný, sám pak objasňuje své slovo.
- Obměna předchozího cvičení: použijeme lístky z předcházejícího úkolu a opět je rozdáme žákům, kteří mají pár minut na rozmyšlenou. Každý pak musí říci tři věty, kterými objasní význam slova napsaného na lístku.
- Žák musí hovořit na zadané téma 1 minutu. Učitel a nikdo jiný nesmí do žákova monologu vstupovat ani ho komentovat. U mladších žáků začínáme se všeobecnými tématy.
- Hra ano/ne: Jeden žák jde před tabuli a myslí na nějaké slovo (můžeme ho

⁹ČECHOVÁ, M. Komunikační a slohová výchova. Praha: ISV, 1998, s. 54. ISBN 80-85866-32-3

vybrat z nějakého okruhu slov, např. vyjmenované slovo, podřazené slovo ke slovu zvíře apod.). Ostatní se snaží formou otázek zjišťovacích přijít na to, které slovo má dotazovaný žák na mysli.

- Jazykolamy – poslouží k procvičování výslovnosti, např.

Klára Králová hrála na klavír.

Jelen letěl jetelem.

Drbu vrbu.

Strč prst skrz krk.

Má máma má málo máku.

- Říkaneky – jakékoliv říkaneky čteme různými způsoby:

na jedno nadechnutí

vesele

smutně

potichu

nahlas

tajemně

Mluvní cvičení se výborně zařazují do hodin hudební výchovy, literární výchovy, dramatické výchovy. U dětí mladšího školního věku jsou velice oblíbená a žádaná.

Úroveň vyjadřování je odrazem kultury dané země. Je zapotřebí o kulturu vyjadřování dbát a rozvíjet u žáků kultivovaný jazykový projev, a to jak mluvený, tak i psaný a rozšiřovat jejich slovní zásobu. Výuka slohu je velmi spjata s četbou a následně i mluvnici. Karel Kamiš uvádí: „*Jazyková kultura češtiny se projevuje propracovaností jazyka, jeho třibením, dále úrovní jazykové praxe a jazykové výchovy ve smyslu péče o tuto úroveň. Jazyková kultura znamená péči o všechny roviny spisovného jazyka. V komunikaci je třeba zachovávat kodifikovanou psanou podobu jazyka (pravopisu tj. ortografii), mluvenou podobu jazyka (tj. výslovnost čili ortofonii) a tvarosloví (tj. morfologii) v respektování skloňování a časování slov. Rovněž se opíráme o kodifikované prostředky skladební (čili syntaktické), lexikální (čili slovníkové) a stylistické.*“¹⁰

¹⁰KAMIŠ, K. Řečová a jazyková komunikace spisovné češtiny. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO, 2012, s. 18. ISBN 978-80-7452-023-5

Často přehlíženou součástí vyučování českého jazyka je nácvik dovedností, které jsou spojené s ústním projevem. Pro některé žáky je vystupování na veřejnosti přirozeností, pro jiné je to nepředstavitelné. Důležité je, aby se učitel dokázal vcítit do žákových pocitů. „*Pokud jsou někteří jedinci schopni komunikovat například při rozhovoru ve dvou, nemusíme je za každou cenu nutit stoupnout si před třídu a pronést řeč.*“¹¹

Mluvený projev

V nižších ročnících je mluvenému projevu věnována pozornost komunikačních dovedností, jako je oslovení, prosba, omluva atd. V různých ročnících se učivo postupně rozšiřuje, upevňuje, např. se střídají role posluchače a mluvčího. Využívají se mimojazyčné prostředky – různá gesta, mimika.

Psaný projev

Psaný projev se řadí až od třetího ročníku. Nejprve je výstupem „psaný projev“ jako je nejprve jedno slovo, potom slovní spojení, věta a na konec souvětí. Velký důraz na 1. stupni základní školy je kladen na zvládnutí slohových útvarů, jako je popis a vypravování. Pro žáka by neměl být problém sestavit osnovu, kde je schopen vytvořit písemný nebo mluvený projev, tak aby se zachovala dějová posloupnost.

V písemném projevu je kladen důraz na správné psaní (např. adresy, pozdravu z prázdnin, blahopřání,).

1. 5 Předpoklady komunikační a slohové výchovy

Máme-li na mysli jazykový projev v obou formách, ústní i písemné, není důvod odkládat jeho cvičení až do doby, kdy žák zvládne techniku psaní a uvědoměle si osvojí jazykový systém. Pěstovat projev můžeme hned od doby, kdy dítě začíná zvládat „techniku řeči“, tj. ovládat mluvidla a chápat smysl řeči, tedy již v rodině a později v mateřské škole.

Do školy přicházejí děti s poměrně dobrou jazykovou vybaveností, avšak i takové (ze své praxe mohu potvrdit, že jich je stále více), které nejsou schopny pronést krátký souvislý projev o zcela běžných věcech. Jde často o děti z nepodnětného prostředí, i o jiné děti, které neprošly předškolní výchovou v mateřské škole.

Jedním z hlavních úkolů prvních let školy je rozvíjet schopnost souvislého

¹¹ PETERSONOVÁ, K. Připravít, pozor, učíme se! Praha: Portál, 1996, s.47, ISBN 80-7178-102-9

mluveného projevu dětí. Což je obtížné vzhledem k rozličné vyjadřovací úrovni jednotlivých dětí, velkému počtu dětí ve třídě.

„Docházelo a dochází k situaci paradoxní, že děti spíše přestávají ve škole mluvit, místo aby se jejich řeč dále plynule rozvíjela.“¹²

Je třeba usilovat o to, aby se děti rády vyjadřovaly, aby měly chuť sdělit své zkušenosti a zážitky. Proto je kladně motivujeme, při hodnocení vycházíme z toho, co se podařilo.

„Cvičit děti v souvislé a plynulé komunikaci doporučujeme od prvního vstupu dítěte do školy, jde o cvičení mluvená; komunikační a slohovou výchovu nevážeme na zvládnutí písma. Na zajímavou metodu upozornil před mnoha desetiletími J. Hodek (1913), který za první slohová cvičení považoval spojení kresby s projevem mluveným.“¹³

Úspěšná komunikační a slohová výchova předpokládá poznat stav, úroveň řeči žáků. To zjišťujeme při vstupu dítěte do školy. Učitel by měl zjistit stav vyjadřování žáků a od zjištěného stavu vycházet při mluvních cvičeních (za individuálního přístupu k žákům). Mezi dětmi se však vyskytují velké individuální rozdíly nejen v úrovni verbální, ale i kognitivní, emocionální i volní.

Řeč šestiletého dítěte charakterizuje ukončenost vývoje po stránce artikulační, třebaže všechny děti neartikulují správně všechny hlásky. Ze své zkušenosti mohou potvrdit, že v současné době u zápisu do 1. tříd na naší škole nevyslovují dvě třetiny dětí správně všechny hlásky. Tato situace se rok od roku zhoršuje.

První stupeň školy je vhodný pro pěstování základních dovedností a návyků ve vyjadřovací praxi: pro imitativní osvojování spisovného jazyka, na konci období částečně podloženého systematickými znalostmi jazykovými. Toto období je vhodné pro pěstování řečových konvencí společenského styku. Rozvíjíme též tzv. řečovou etiketu – pod tento pojem zahrnujeme vše, co se týká vztahu mezi komunikujícími. Děti tohoto věku často napodobují chování svého učitele, přejímají jeho názory, mluvu, a to úmyslně i neúmyslně. Komunikačně orientované slohové vyučování má mnohostranné výchovné možnosti při působení na vzájemné vztahy ve třídě, na vztahy mezi žáky a učiteli, dětmi a rodiči a na mezilidské vztahy vůbec.

¹²ČECHOVÁ, M. Komunikační a slohová výchova. Praha: ISV, 1998, s. 42. ISBN 80-85866-32-3

¹³ČECHOVÁ, M. Komunikační a slohová výchova. Praha: ISV, 1998, s. 43. ISBN 80-85866-32-3

1. 6 Determinanty osobnosti

„Duševní vývoj lze charakterizovat jako proces vzniku, postupných změn a rozvoje psychických procesů, vlastností integrace celé osobnosti. Základem jsou vrozené dispozice, které se rozvíjí pod vlivem prostředí.“¹⁴

Činitele ovlivňující duševní vývoj jedince:

- věcné a sociální učení, které je závislé na interakci s prostředím objektivním, ale také na kvalitativní určenosti jedince,
- funkční zralost a nepoškozenost CNS (tzn. podklad organický, biologický),
- vliv sociálního prostředí, v kterém dítě vyrůstá, působí výchovně, sociálně a kulturně na zrání organismu.

Vrozené dispozice jsou rozvíjeny v přiměřené schopnosti vlastními činnostmi jedince, vlivu výchovného působení a kulturního prostředí, v kterém jedinec vyrůstá. V průběhu celého života se schopnosti jedince přetvářejí a mění.¹⁵

Na svět člověk přichází jako bytost biologická, bytostí společenskou se teprve stává. Život v nějaké formě a život ve formách lidské společnosti, kterou je rodina, pracovní skupina, školní třída vytváří podmínky formování a rozvoj psychiky.

Vliv rodiny na rozvoj komunikačních schopností

Pro dítě je podstatné, aby vyrůstalo v prostředí, které mu poskytuje dostatek citového a stálého zázemí. Dítě by mělo mít jistotu a pocit bezpečí. Jistotu poskytují dítěti především rodiče. Dítě vyrůstající v takovémto prostředí vstupuje do světa dobře komunikativně vybavené a vyjadřuje se přiměřeně svému věku, navazuje bez obav kontakty se svým okolím a utváří si pozitivní sociální vztahy.

Každé dítě je jedinečné, má vlastní kvality, kterými se odlišuje od ostatních, a proto vyžaduje jedinečný individuální přístup. Děti jsou z přirozenosti zvědavé a lačné komunikovat se svým okolím.

Neboť se děti učí nápodobou, jsou jejich činy, a to i mluva, odrazem našeho chování a vyjadřování. Toto bychom měli mít neustále na mysli a být pro děti dobrým vzorem. Rodiče jsou těmi nejpřirozenějšími učiteli.

¹⁴ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 1996, s. 3, ISBN 80-7184-317-2

¹⁵ LISÁ, L. – KŇOURKOVÁ, M. Vývoj a jeho úskalí. Praha: Avicenum, 1986 ISBN 08-084-86

1. 7 Osobnost učitele

Osobnost učitele zastává ve vyučování jednu z nejdůležitějších rolí. Kvalitní učitel to nemá jednoduché. Učiteli, který je svému povolání oddán, pracovní doba nekončí, neboť se neustále v myslí zaobírá svými žáky a též cítí potřebu sebevzdělávat se, aby jeho práce byla profesionální.

Vzdělání učitele českého jazyka zahrnuje všeobecný kulturní rozhled, odborné znalosti lingvistické, psychologické, pedagogické, sociologické, filozofické, historické aj. Znalosti je třeba získávat po celý život.

Má-li být školní práce přitažlivá pro žáky, musí být přitažlivá i pro učitele. K tvořivosti žákovské může podněcovat jen tvořivý učitel. Tvořivost učitele spočívá i v nápaditosti tematické (přicházet s novými náměty) a v poskytování prostoru pro žákovu tvořivost. Hlavní je nejen vzbudit zájem žáků, ale i vzbuzený zájem udržet.

Učitelé spoustu oblastí ve vyučovacím procesu ovlivnit nemohou, co však mají zcela v rukou, to je způsob výuky, který nabízejí svým žákům a který denně praktikují ve školách.

Požadavky na práci učitele:

- umět motivovat žáka
- znát širokou škálu vyučovacích metod
- pravidelně zařazovat různé druhy vyučovacích metod
- naučit se správně volit vyučovací metody vzhledem ke vzdělávacím cílům výuky a požadovaným kompetencím
- znát silné a slabé stránky vyučovacích metod
- znát zásady vedení a užití jednotlivých vyučovacích metod

Všem těmto požadavkům je obtížné dostát, a proto by práci učitele měla prostupovat především láska k dětem a práci s nimi. Dobrý učitel pracuje s dětmi ze srdce rád a měl by být obdařen nesmírnou trpělivostí. Sám by měl být dobrým příkladem pro své svěřence, a to ve všech oblastech. Dobrý učitel by se měl vyvarovat stereotypnosti.

Komunikační schopnosti učitele

Podstatnou složkou ve vyučování je komunikační činnost, která bývá chápána jako jev společenský. Komunikační činnost sleduje cíl, je založena na motivaci.¹⁶

Jedna ze základních vlastností učitele je schopnost komunikace. *„Vycházíme z předpokladu, že podstatnou složkou vyučování je komunikační činnost. Přitom komunikační činnost jako společenský jev, jako společenský druh duševní činnosti, je vázána na autora projevu (mluvčího/pisatele), je založena na nějaké motivaci, sleduje jistý cíl, její podoba je spoluurčována postoji, schopnostmi a zvyky subjektu; pro realizaci komunikačního záměru má význam adresát (posluchač/čtenář). Důležitým faktorem komunikačního dění je sám komunikát.“¹⁷*

V souvislosti s učitelstvím nemáme na mysli pouze normy spisovného jazyka, ale i schopnost, popř. umění komunikovat. Jak žák učitele, tak učitel žáka chápe prostřednictvím vzájemné komunikace. Vnější řeč realizuje komunikační funkce jazyka ve formách předávání informací, aktivizace partnerů komunikace a vyjadřování o skutečnosti. Ve škole se využívají všechny uvedené formy.

Stálá učitelova mluvní aktivita umrtvuje myšlenkovou i mluvní aktivitu žáků, a proto je nezbytně důležité, aby učitel motivoval a řídil mluvní aktivitu svých žáků.

Ženy učitelky někdy své žáky tlumí tím, že volí spíše stereotypnější způsob výuky (metody práce) než muži. Učitelky vyžadují mnohem důslednější odpovědi na otázky, do komunikace s dětmi častěji vnášejí nervozitu, mají větší sklony k rozčilování.

Muži častěji při komunikaci s žáky projevují svou nadřazenost, zejména odbornou. Muži – učitelé jsou přijímáni pozitivněji.

1. 8 Osobnost žáka

Ve vyučování hraje podstatnou roli sociální vyspělost žáka. Do první třídy většinou nastupují žáci v šesti až sedmi letech. Nástup do školy není stanoven náhodně. Sociální role žáka vyžaduje odpovídající dosažení vývojové úrovně.

Získávání informací souvisí s rozvojem dovedností čtenářských, kritické myšlení je počátek, který naznačuje odklon od dětské naivity. Rodiče se mnohdy domnívají, že

¹⁶ ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování. Praha: SPN, 1998 ISBN 80-85937-47-6

¹⁷ ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování. Praha: SPN, 1998, s.13, ISBN 80-85937-47-6

to jsou pouze nároky na dovednosti a vědomosti, avšak jsou to také nároky na zralost nervového systému a na vyspělost jedince. Děti vstupují do života s rozdílným vybavením. Každý jedinec má jiné zrání nervového systému a tempo vývoje.¹⁸

Požadavky na výuku z pohledu žáka

„U žáků je oblíbené takové vyučování, jež je pro ně zajímavé, je smysluplné, pestré a přiměřeně náročné, je vedeno učiteli, profesionály, kteří používají aktivní a motivující formy výuky. Učíme však my učitelé zajímavě, smysluplně, pestře, přiměřeně náročně a používáme interaktivní způsoby výuky?“¹⁹

1. 9 Motivace žáka

Motivace je významným činitelem ve vyučování. Má pomoci hlavně naladit žáka k práci ve vyučování. Každý, kdo se má něčemu naučit, musí být k této činnosti nějak motivován.

Ideální je, pokud žák cítí vnitřní motivaci k tomu, aby se něco nového naučil.

Když nastoupí děti do 1. třídy, jsou většinou velmi naladěny na to, aby se něco nového naučily. Je na učiteli, jak tohoto dokáže využít a motivaci udržet. Naladit děti mladšího školního věku většinou není obtížné, postačí, aby učitel žáky udržel aktivní (využívá metody aktivního vyučování) a využíval jejich zájmů. U dětí mladšího školního věku je motivací většinou jakákoliv činnost. Vhodným motivačním prvkem v 1. třídě jsou též pohádky. Učí-li prvňáčky, celým školním rokem nás provázejí jednotlivé klasické pohádky, a na tom je postaveno všechno ostatní učivo. Průvodci jsou nám skřítky, které máme ve třídě.

Základní kritéria dobrého naladění:

- Zaměřuje pozornost žáků na učivo, které se bude probírat.
- Vychází ze zájmů žáků. Sleduje zájmy a záliby třídy jako celku.
- Je stručné a směřuje přímo k jádru věci.
- Využívá co největšího počtu stimulů. (Zapojuje všechny smysly.)
- Rozšiřuje zkušenost žáků s učením.
- Může třídě znovu připomenout společně prožité zážitky.

¹⁸ MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986 ISBN 08-056-89

¹⁹ SITNÁ, D. Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách. Praha: Portál, 2009, s.13, ISBN 978-80-7367-246-1

- Učitel může využít své osobní zkušenosti.
- Vyvolává určitou odezvu.
- Je považováno za součást hodiny.
- Pokaždé žáky něčím překvapí.

Příklady naladění na hodiny komunikační a slohové výchovy:

Vizuální podněty – různé obrázky, fotografie, plakáty

Hmatové podněty – věci z různých materiálů

Sluchové podněty – vyprávění učitele, hudba, nahrávky různých zvuků

Čichové podněty – koření, vůně apod.

Chut'ové podněty – potraviny apod.

Podněty z kouzelné krabice – různé rekvizity - telefonní sluchátko, paruky, klobouky, šátky, pestrobarevné látky, kameny, mušle, velký klíč, brýle, rám

Scénická naladění – vyvoláme nějakou situaci

Možností je nepřeberné množství a myslím, že si každý učitel dokáže připravit naladění pro své žáčky. Záleží na situaci. Vůbec nejlepší je, aby bylo spojeno s nějakým prožitkem a týkalo se zájmů žáků. Pokud si učitel neví rady, vždy pomůže, bude-li se určitá činnost týkat přímo žáků třídy (např. Napište hru, v níž budou vystupovat v hlavní roli všichni žáci z naší třídy.)

Při hodinách čtení můžeme používat naladění, které se může v mnoha případech uplatnit i v hodinách tvůrčího psaní (slohu).

Zde nejsme limitováni obsahem a rozsahem textu. Obecně platí, že čím více „naladění“ žáky zaujme, tím s větší chutí a elánem budou psát. Pokud „naladění“ bude něčím zvláštní, zájem o psaní slohových prací stoupne.

Ústní projev

Další často přehlíženou součástí vyučování českého jazyka je nácvik dovedností, které jsou spojené s ústním projevem.

1. 10 Metody vyučování

Slohové vyučování má mnohé možnosti obměn činností a tím i příležitost být

pro žáky přitažlivé, neboť tématem zájmu může být jakákoli realita a její verbální ztvárnění. Také vlastní činnostní metody mohou být rozmanité.

Metody výuky patří mezi základní kategorie didaktiky školní. Je to systém vyučovacího procesu učitele, který se zaměřuje na výukové cíle.

Didaktická účinnost:

- hygienická
- ekonomická
- přiměřená k učiteli
- přiměřená k žákům
- v praxi použitelná i v životě
- průběh je přirozený
- výchovná
- respektuje poznání
- vede žáka k prožitku učení
- rozvíjí poznávací procesy
- předává dovednosti a dobré informace

1. 10. 1. Původní metody

Klasifikace metod

A. Metody poznávací (metody získávání stylistických znalostí)

1. teoretické

- poznávání zprostředkované učitelem
- sledování monologu (popis, vypravování, výklad, přednáška, vysvětlení)
- dialog žáků s učitelem
- samostatné studium odborného textu spojené s diskusí

2. praktické

- pozorování ukázkových jazykových projevů spojené s jejich analýzou, zobecňováním poznatků a zkušeností pomocí dialogu (s problémovými otázkami)
- pozorování a posuzování jazykových projevů běžné praxe

B. Metody cvičné

1. nižšího typu

- opisování
- imitování (i po předběžném návodu)

2. vyššího typu

a) propedeutická cvičení

- pozorování textu s komentováním (jako východisko dalších činností)
- analýza textu se syntézou a zobecňováním (formulované verbálně)

b) stylizační cvičení – konstrukční i korekturní

- podle jazykových rovin:
 - lexikálně stylizační = pojmenovávací (včetně frazeologických)
 - morfologicko stylizační
 - syntakticko stylizační = usouvztažňovací

- podle způsobu práce:

- výběrová
- doplňovací
- obměňovací
- substituční
- transformační

c) textová cvičení

- konstrukční:

- kompoziční – zpracování výstavby textu (osnovy), členění textu
- kompozičně-stylizační – zkracování, zjednodušování,
- rozšiřování, návaznost textu
- komplexní textová cvičení písemná:
 - písemná slohová práce s přípravou
 - písemná slohová práce bez

přípravy

- komunikační cvičení ústní (dialogická a monologická)
- komunikační hry s pravidly
- mluvní a řečnická cvičení
- dramatizace
- korekturní:
 - úprava a oprava textů po stránce obsahové, kompoziční, stylizační

C. Metody opakovací a prověřovací

- společné s jinými předměty – verbální opakování ústní i písemné
- kontrolní slohové práce
-

Považuji za dobré upřesnit některé výše zmiňované metody. Pozastavím se zejména u těch, které mohu na 1. stupni využívat ve výuce komunikační a slohové výchovy.

Metody získávání stylistických znalostí

Metody výkladu, přednášky, popisování, vypravování a vysvětlování patří k metodám monologickým, které mají mnohé přednosti: možnost uceleného, systematického podání látky, ekonomičnost časovou; při určitém typu podání (živé vypravování, subjektivně zabarvený popis) mohou být citově působivé, strhující; způsob podání může být žáky imitován a tím lze zvyšovat úroveň jejich řečové kultury, a to zvláště tehdy, má-li učitel schopnost sugestivního přednesu. Avšak přes tyto přednosti by metody monologické neměly v práci učitele převládat, na základní škole by se měly vyskytovat jen příležitostně jako doplnění jiných metod.

Metody cvičné

Při získávání stylistických znalostí hrají významnou roli aktivní, praktické formy a metody práce.

Zde bych se zmínila o využívání kresby a malby dětí, a to hlavně v nejnižších třídách. Děti mladšího školního věku se rády a spontánně vyjadřují výtvarně a o svých kresbách povídají. Lze postupovat tak, že s dětmi nejprve pozorujeme nějaký jev, něco prožijeme, potom si s nimi o tom volně povídáme, nejlépe podle předem připravené,

promyšlené osnovy (žákům nesdělované), formulované postupně v otázkách. Potom mohou žáci nakreslit to, co zažili, o čem mluvili. Nakonec souvisle vypravují, popisují to, co znázorňuje jejich kresba. Později pak k obrázkům zapisují krátký text.

Členění stylizačních cvičení

Lexikálně stylizační cvičení bychom mohli označit také jako cvičení pojmenovavací, jde v nich o užívání slov a slovních spojení ve větném kontextu z hlediska výstižnosti a vhodnosti.

Výběrová cvičení – dávají žákům k dispozici několik slov, slovních spojení, z nichž vybírají jedno, nikoli libovolné, ale nejvhodnější, nejen z hlediska významu, ale i z hlediska slohového.

Doplňovací cvičení – spočívají v nahromadění prostředků, v jejich zvažování, porovnání vzájemném i s kontextem; jde o volbu, kterou výraz nejvýstižněji pojmenovává věcnou skutečnost a přitom je v souladu se slohovým rázem výpovědi/věty, popř. kontextu, do něhož patří.

Obměňovací cvičení – výběr výrazů se na základě motivace obměňuje, např. tak, že vyjádření hovorové se obmění na podobu neutrální, knižní nebo naopak. Jde vlastně o vyhledávání synonymních prostředků lišících se po stránce komunikační vhodnosti a slohové platnosti.

Substituční cvičení – žáci nahrazují označené výrazy jinými (s jinou slohovou charakteristikou). Tato cvičení mohou spočívat v nahrazování méně vhodných nebo nevhodných výrazů. Nejprve je ve cvičeních vyznačujeme, později žáci vyhledávají sami tyto výrazy a nahrazují je.

Morfologicko stylizační cvičení konáme obdobnými způsoby jako lexikálně stylizační i se sledováním obdobných cílů: vypěstovat u žáků smysl pro tvar slova a naučit je užívat tvarů adekvátních slohovému rázu kontextu, v němž je tvaru užito. Žák volí tvary nejen správné (tj. spisovné), ale také slohově adekvátní.

Syntakticko stylizační cvičení by měla tvořit podstatnou část stylizačních cvičení, protože výpověď (věta) je základní jednotkou projevu, stylizační kvality se výrazně projeví až v ní. Práce s nimi spočívá opět ve vybírání, doplňování, obměňování, nahrazování větných částí nebo v transformování celých syntaktických jednotek. Jedná se např. o změnu spojovacího výrazu, při čemž pozorujeme, jak se mění charakter vyjádření. Všimáme si rovněž, jak se zpřesňuje vyjádření vztahů. Můžeme též

odstraňovat opakující se předložková spojení apod. Syntakticko stylizační cvičení v jednoduché podobě můžeme konat už v nižších ročnících.

Textová cvičení jsou cvičení komplexnější povahy, máme na zřeteli jazykový projev jako celek, ovšem i s jeho složkami.

Patří sem *typy cvičení kompozičních*. Nejběžnější formou je *zpracování osnovy* hotového projevu. Při práci s osnovou si má žák ujasnit stavbu projevu a základní body této stavby naznačit větně nebo heslovitě. Při zpracování osnovy v nižších ročnících a u kratších projevů členíme zpravidla text do tří částí a ty vyjádříme body osnovy. U mladších žáků raději volíme formu větnou, protože nevětné, jmenné vyjádření v heslovité osnově je náročnější na formulaci. U delších textů členěných do více odstavců vedeme žáky k tomu, aby každý odstavec vyjádřili jedním bodem osnovy.

Jiným typem kompozičního cvičení je *rozčleňování* hotového nečleněného projevu na odstavce.

Syntetická textová cvičení, spočívající ve vytváření jazykového projevu, mají mnoho možností. K nejjednodušším patří *zkracování textu*, *rozšiřování textu*. Žáci mohou např. vyprávět podle podrobné osnovy (doplňovat údaje, rozvíjet věty, vyjadřovat vztahy mezi nimi).

Do textových cvičení patří *cvičení na výstavbu textu*, např. vypravování s postupem totožným s postupem děje, vypravování s rámcem, popis s postupem zdola nahoru, zleva vpravo.

Také *autokorekturu* lze pokládat za druh textových cvičení. Žák čte a koriguje vlastní text. Přitom je důležité naučit žáka hledat a nalézat vlastní chyby a nedostatky. Činnost přizpůsobujeme vyspělosti žáka. Osvědčuje se několikeré čtení se speciálním zaměřením.

Patří sem také *dramatizace prozaického textu*. Pokus o dramatizaci vede žáka k promýšlení situace, úlohy postav a jejich vztahů. V současnosti se ujímá ve výuce tzv. *tvořivá dramatika*. Dramatizace zvyšuje požadavek názornosti sdělení. Tak souvisí tato cvičení s následující metodou slohového vyučování, s cvičeními založenými na využití *názorného materiálu* neverbální povahy. Jde v první řadě o pomůcky vizuální, sloužící např. k popisování a k vypravování. Žáci např. dostanou sérii obrázků, které zachycují určité okamžiky děje. Tyto obrázky přeházíme a žáci na základě předložených výseků děje konstruují celý děj: jednotlivé jeho zobrazené složky řadí podle časové a příčinné

souvislosti, příběh dotvářejí a současně jej jazykově formulují.

Vypravování

Vypravování je přirozený prostředek komunikace. Každý člověk má nějakou fantazii a už první věty jsou využívány při sdělování příběhů každodenního života. Nejvýraznější schopnosti mají děti. V hodinách slohu se snažím dětem vysvětlit, jak by vypravování mělo vypadat, aby bylo svižné a zajímavé. Především se zaměřuji na to, jak jednotlivé úseky mají na sebe navazovat. Důležitá je zápletka, co nám vlastně autor chce sdělit.

Za dobu své praxe jsem na základní škole využila různých metod a některé mi přinesly spoustu poznatků. Nemůžeme očekávat okamžité úspěchy, je to dlouhodobá záležitost. Hodiny slohu se mohou zprvu zpestřit metodami, které na ně působí. Pokud budeme trpěliví, tak časem zjistíme, že to skutečně funguje, až zjistíme, kolik máme ve třídách potencionálních spisovatelů. Sloh by měl být zajímavý, pestrý a snad i zábavný.

1. 10. 2. Netradiční metody

Cíl slohového vyučování je jasný – naučit žáka správnému vyjadřování v mluvených i písemných projevech, hlavně danou situaci správně vystihnout. Žák může získat při slohové výuce praktické vědomosti i dovednosti. Přesto je málo sloh oblíbený u některých žáků i učitelů. Někteří pedagogové věnují slohové výuce méně hodin, než by měli. Na některých středních školách je situace mnohem horší než na základních školách.

Myslím, že slohové vyučování nemá být vždy jen nuda, ale že lze v hodinách pracovat netradičně, že je důležité výuku zpříjemnit žákům i sobě.

Několik zásad při vyučování slohu:

- pravidelně začleňovat sloh do vyučování
- sloh propojit s ostatními hodinami českého jazyka
- snažit se oživit sloh (moderní pohádka, bajka, pověst)
- pracovat smysluplně ve slohovém vyučování
- slohové útvary důkladně procvičit

- nebát se, že nezvládneme téma
- časová tíseň nás nesmí tížit
- nebát se, že dostaneme špatnou známku
- žáky upozorňovat na nedostatky jazykového projevu, nevysmívat se
- zařazovat slohové útvary netradičně, použít fantazii, vlastní myšlení

V pátém ročníku do slohových a literárních hodin zařazují také moderní pohádku a jednoduchou báseň. Pro žáky je docela obtížné napsat pohádku klasickou, neumí se od známých příběhů odpoutat, a proto píšou pohádky, které někdy četli. Vytvořit moderní pohádku umí dobře, využívají dosti fantazie. Některé práce dětí jsou plné zážitků a překvapení.

Brainstorming (bouře mozků), Brainwriting

Brainstorming je jednoduchá skupinová metoda, nenáročná na organizaci a přípravu. Metoda je použitelná na všech stupních škol, mohou jí pracovat různě velké skupiny. Tuto metodu lze využít na začátku vyučovací hodiny jako úvodní motivaci, ke zjištění znalosti žáků, můžeme ji uplatnit v průběhu hodiny pro zjištění názorů, postojů k probíranému tématu, k řešení problémů, pro rozšíření znalostí. Lze jí také využít na konci vyučovací hodiny jako metodu závěrečného opakování.

Učitel napíše téma brainstormingu (brainwriting je v podstatě zapisování těchto myšlenek) na tabuli, vysvětlí žákům jejich úkol, způsob práce. Vybere z řad žáků zapisovatele, který bude provádět záznam odpovědí žáků na tabuli. Variantou je i způsob, kdy každý žák zapisuje svůj příspěvek na tabuli sám nebo zápis provádí učitel (vhodné zejména u nejmladších dětí).

Žáci volně uvádějí názory, postoje, informace apod. - v závislosti na charakteru tématu a v souladu s cíli výuky. Žáci se vyjadřují postupně tak, jak se jim náměty vynořují v mysli.

V počátcích je vhodné, aby učitel žáky inspiroval, začínal s návrhy sám, povzbuzoval je v práci, vytvářel příjemnou pracovní atmosféru.

Po ukončení aktivní části metody se návrhy žáků roztřídí podle učitelem předem stanoveného kritéria a dále se využijí pro výuku podle záměru učitele.

Snowballing (sněhová koule)

V této metodě se začíná od jednotlivce (nikoli od skupiny). Dále se již pokračuje formou skupinové práce v postupně se zvětšujících, „nabalujících se“ pracovních týmech (nabalující se sněhová koule – nabalující se informace). Skupiny se postupně zvětšují, téma i cíl výuky zůstávají stejné. Výsledné pracovní týmy tvoří skupiny o přibližně 8 žácích (mohou být i větší nebo menší).

Učitel zapíše zvolené téma na tabuli a jednotlivým žákům rozdá pracovní materiál, vysvětlí způsob a účel práce s tímto materiálem (např. soubor otázek, pracovní text, vyhotovený záznam). Stanoví potřebný čas na každou fázi výuky (podle charakteru práce 3 – 5 – 7 minut). Žáci zahájí práci, pracují zcela samostatně.

Po uplynutí času vytvoří učitel dvojice. Žáci pokračují ve společné práci ve dvojicích, dále zpracovávají a rozvíjejí stejné téma, vzájemně se obohacují. Po uplynutí času pracují ve skupinách po čtyřech žácích, poté např. po osmi žácích.

Po ukončení práce ve skupinách vyzve učitel mluvčí skupin, aby postupně prezentovali výsledky práce a zdůvodnili je. Tyto výsledky mohou zveřejnit formou zápisu na tabuli, na arch papíru, formu kreseb, v bodové posloupnosti, jako zápis do tabulky atd.

Na závěr se shrnou výsledky práce všech žáků, doplní se o další informace, podněty, názory.

Clustering

Žáci v první dvouminutové fázi zaznamenávají volné asociace na zadané klíčové téma. V určitém okamžiku, který by měl pisatel poznat sám, je podněcen k vytvoření souvislého textu. Zpočátku se jedná o miniaturu, kterou rozvine a upraví (tato fáze trvá asi 10 minut). Žák rozšiřuje a přepracovává myšlenky z první fáze.

Jedná se o metodu velmi podobnou automatickému psaní, ale na rozdíl od něj je vrstvení asociací částečně řízené vědomím.²⁰

²⁰Radek Sárkőzi – online <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/>

Myšlenková mapa

Tento způsob práce se zaměřuje na grafické znázornění myšlenek a pojmů v jejich souvislostech, zpřesňuje proces myšlení tím, že přenáší verbální látku, myšlenky a pojmy do vizuální podoby současně graficky názorně zobrazuje vzájemné mezipojmové vztahy. Při práci je důležitý nejen výsledek práce skupiny (myšlenková mapa), ale i proces její tvorby. Tento způsob práce můžeme použít pro celou třídu, pro všechny vzdělávací úrovně (i pro mateřské školy – děti mohou místo popisů kreslit).

Je to jakýsi diagram, v jehož středu se nachází klíčové téma. Tvorba myšlenkových map je založena na předpokladu, že mozek při řešení problému nepracuje lineárně, ale na téma nahlíží různými pohledy. Tyto pohledy se do myšlenkové mapy zaznamenávají a spojují se čarou s klíčovým tématem či podtématem. Každá položka myšlenkové mapy se může dále neomezeně dělit.

Psaní modelované učitelem aneb psaní nahlas (Writing aloud, Modelled Writing)

Modelové psaní je prvním krokem ve výuce samostatného psaní. Používá se současně v nižších ročnících. Bývá však také účinná později při nápravě některých chybných návyků. Je to jakýsi návod žákům, jak správně psát. Učitel píše na tabuli krátký ukázkový text, přičemž nahlas komentuje každý svůj krok. Nejde zde pouze o slovo tvorné postupy, ale také o gramatiku, strukturu či plánování práce.

Metoda je vhodná pro psaní textů s ustálenou formou (dopisy, popis pracovního postupu apod.).

Společné psaní (Shared writing)

Výsledný text vytvářejí žáci společně s učitelem. Učitel zapisuje vznikající text na tabuli a komentuje jej. Tato metoda je vhodná pro výuku slohu na nižším stupni základní školy.

Tuto metodu lze využívat i dlouhodobě.

Řízené psaní (Guided writing)

Učitel žáky usměrňuje a vede k vytvoření samostatného textu, při kterém žáci mohou využívat různé pomůcky – předtištěné tabulky, šablony, mapy příběhu, pracovní listy. Hodina řízeného psaní může navazovat na hodiny modelového psaní či společného psaní.

Mapa příběhu (Story map)

Jedná se o jakousi mapu příběhu, která pomáhá žákům vytvořit si strukturu textu. Zdánlivě obsáhlý a obtížný text se tak stává díky rozdělení na menší části lehčím. Mapy mohou žáci dostat předtištěné nebo si je mohou vytvořit sami. Tato metoda je vhodná zvláště pro žáky 1. stupně ZŠ.

1. 11 Třídění a hierarchie stylových jevů ve vyučování

*„Posilování komunikačního zřetele vyústilo ve změnu hierarchie stylistických pojmů a jednotlivých částí slohového učiva. Na rozdíl od starší koncepce, která byla vybudována na systému slohových útvarů a ve vyučovací praxi realizována jako naplňování předepsaných schémat určitým obsahem a jazykovým materiálem, došlo na přelomu 70. a 80. let k pokusu začlenit pojem slohový útvar a postup do vztahů k pojmu funkční styl a stylová oblast. Do centra pozornosti teorie vyučování slohu se dostaly (v souvislosti s tvorbou učebnic a s jejich uvedením do škol) otázky **funkce jazykového projevu s podmínkami jeho vzniku a proces utváření jazykového projevu**. V současné době k tomu přibývá ohled na situaci projevu a také na jeho **příjem a interpretaci**.“²¹*

V přirozených životních situacích není jazykový projev určován předem daným tvarem, formou projevu, ale funkcí projevu a situací (veřejný x neveřejný, psaný x mluvený, dialogický x monologický, přímý x nepřímý).

V současné době je v učebnicích prvního stupně zachováno třídění dle slohových útvarů, avšak způsob jejich probírání byl podstatně změněn. Je orientován komunikačně a procesuálně: řeší se určité komunikační situace, netrvá se na zachování „čistých“ slohových útvarů, přímo se vyžaduje jejich modifikace.

1. 12 Klíčové kompetence

Považuji za užitečné zmínit se ve své práci o klíčových kompetencích, ke kterým směřuje veškeré vzdělávání. Tyto klíčové kompetence by měl mít každý učitel na zřeteli

²¹ ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování, Praha: SPN, 1998, s. 198, ISBN 80-85937-47-6

a vždy si ve vyučovacím a výchovném procesu ujasnit, které klíčové kompetence danou činností rozvíjí a k čemu směřuje cíl výuky.

Rámcově vzdělávací plán stanoví klíčové kompetence, které představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj každého člena společnosti.

Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem těchto klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná. Jde o proces dlouhodobý a složitý. Tento proces začíná již v předškolním vzdělávání, pokračuje v základním a středním vzdělávání a postupně se dotváří v dalším průběhu života.

Tyto kompetence nestojí vedle sebe izolovaně, ale různými způsoby se prolínají, jsou multifunkční, mají nadpředmětovou podobu a lze je získat vždy jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání. K jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.

Na 1. stupni jsou za klíčové považovány tyto kompetence:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní

Kompetence k učení:

Žák vybírá a využívá vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení, vyhledává a třídí informace a efektivně je využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě, uvádí věci do souvislostí, vytváří si komplexnější pohled, samostatně pozoruje a experimentuje, získané výsledky porovnává, kriticky posuzuje a vyvozuje z nich závěry.

Kompetence k řešení problémů:

Žák vnímá nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností, vyhledá informace

vhodné k řešení problému, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, volí vhodné způsoby řešení, kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.

Kompetence komunikativní

Žák formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu, naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje, rozumí různým typům textů a záznamů, obrazovým materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně, využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi.

Kompetence sociální a personální

Účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne o pomoc nebo o ni požádá, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají, vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj, ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.

Kompetence občanské

Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen veítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí, chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu, rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích, respektuje,

chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit, chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.

Kompetence pracovní

Žák používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky, přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví a zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochranu kulturních a společenských hodnot, využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy pro budoucnost.²²

Učení je aktivní proces a vyžaduje tedy aktivní metody a formy práce.

„Slyším a zapomínám. Vidím a pamatuji si. Dělam a rozumím.“ Toto přes dva tisíce let staré čínské přísloví platí pro praktické (senzomotorické) i intelektuální dovednosti. Ve snaze zvládnout učivo v nejkratším možném čase se však na tuto moudrost často zapomíná.²³

1. 13 Literární výchova na 1. stupni základní školy

Učební plán vytváří organizační a obsahové podmínky k realizaci školního vzdělávacího programu. Potřeby vzdělávacího působení pohlíží na žáky celou dobu jejich školního vzdělávání. Jazyková komunikace má v učebním plánu první místo.

Žáci si vytvářejí přístup, vlastní postoje k předmětu během celé školní docházky. Získávají postupně schopnost tvořivosti a čtenářských návyků a snaží se produkovat literární text. V 5. ročníku mohou učitelé pozitivně ovlivňovat prožitky a poznatky žáků.

²² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. VÚP: Praha

²³ PETTY, G. Moderní vyučování, Praha: Portál, 1996, s. 14, ISBN 80-7178-070-7

Divadlo a četba, výuka působí na čtenáře svou pozoruhodností, lze ji tedy napodobovat. Intuitivní metodu vyučování přijímáme kladně. U osob vnímavých, citlivých může být ovlivněn jejich sloh.

Děti v prvním ročníku získávají dovednost a schopnost čtení. Slovní zásoba rozvíjí žákům značnou zralost reprodukce textu. Hlasité čtení bývá dosaženo vhodným frázováním textu, učitel se snaží zvolňovat tempo při práci. Už v prvních třídách jsou zavedeny čtenářské deníky, které umožňují žákům vyjadřovat své pocity z přečteného textu. Dětem jsou také doporučovány časopisy, noviny, dětské encyklopedie. Obsah by měl čtenáře zaujmout. Obsah textu by měl vyvolávat jeho vůli, fantazii, představivost a city. Žák vidí, jaké úrovně při posuzování školních výkonů mohou dosahovat jeho vrstevníci a čeho on sám. Jejich výsledky ho povzbuzují k správnému přístupu k práci.

V 3. ročníku je práce zaměřena na texty básní. Žáci s literárním textem velmi dobře pracují podle svých možností, schopností a naslouchají pokynům učitele. Domýšlí příběhy. Žáci vnímají četbu, jako informace o sobě a okolním světě. Výuku lze obohatit návštěvou divadelních představení. Povinná četba ve 3. ročníku splňuje účel žáka při čtení pověstí, povídek, příběhů s určitým hrdinou. Žáci si mohou číst ať už pod vedením učitele, tak sami doma. Při čtení získávají poznatky a dojmy, které si zaznamenávají.

Ve 4. a 5. třídách je četba u žáků do výuky začleňována na základě jejich vědomostí, schopností. Častým a pravidelným čtením žáci získávají všeobecný přehled a dostatečnou slovní zásobu. Žáci se snaží reprodukovat texty, u kterých se snaží vyjadřovat své pocity a názory. Umí se orientovat v dětské literatuře, chodí do knihoven.

Ve vyučování literární výchovy využíváme různých druhů práce, např. do výuky zařadit rčení, která mohou obsahovat některé výrazy. Prostředí, ve kterém se žáci pohybují, mohou ovlivňovat jejich postoje. Vliv může mít čtení pravidelné četby. Mateřský jazyk je ve vyučování důležitým výrazovým prostředkem komunikace.

Učitel vede žáky k třídění, vyhledávání informací z literárních textů. Žáci jsou vedeni k české i světové literatuře. Navštěvují různá místa ve svém okolí. Jsou vedeni reprodukovat četbu vlastními slovy a zaznamenávat pravidelně zápisky z četby. Individuální styl každého žáka i jeho rysy se odráží v pravidelných zápiscích.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

V této části diplomové práce popíši cíle, úkoly, podmínky, průběh a vyhodnotím praktické úkoly, které jsem prováděla.

2.1 Cíl diplomové práce

2.1.1 Cíl práce

Cílem mé práce je shrnout podmínky pro efektivní vyučování komunikační a slohové výchovy na 1. stupni ZŠ. Nastínit přehled metod a forem práce, ověřit v praxi některé tyto metody ve vyučování v běžné třídě základní školy. Rozšířit poznání o tom, jak lze u dětí rozvíjet slovní zásobu, schopnost kultivovaně se vyjadřovat a pozitivní vztah k českému jazyku vůbec. Vytvořit didaktický materiál, jenž v sobě zahrnuje návody a náměty. Také jsem provedla dotazníkové šetření mezi učiteli 1. stupně základních škol a ověřovala jejich vztah ke komunikační a slohové výchově, zjišťovala oblíbené metody a formy práce a problémy, se kterými se při vyučování tomuto předmětu setkávají.

2.1.2 Dílčí cíle a úkoly

- připravit jednotlivé úkoly pro ověření některých metod a forem práce
- zajištění pomůcek a materiálů
- ověřit vybrané úkoly v praxi
- provést dotazníkové šetření mezi učiteli
- vyhodnotit dotazníky

2.2 Popis prostředí

Většina ověřovaných metod probíhala ve třídě, kterou učím od 1. ročníku základní školy. Nyní jsme v pátém ročníku. Děti znají mé metody a formy práce, já znám jejich individuální potřeby, způsoby myšlení, vyjadřování. Jedná se o třídu s 26 žáky, ve které převažuje počet chlapců, dívek je pouze 10, tomu také odpovídá klima ve

třídě. V naší škole je velký počet dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.

Komunikační a slohovou výchovu vyučuji velice ráda, zvláště oceňuji možnosti jejího propojení se spoustou ostatních předmětů (zvláště výtvarnou výchovou, přírodovědou, vlastivědou, literární výchovou, pracovními činnostmi) a hlavně s praktickým životem.

V první třídě začínáme tím, že si společně vytvoříme pravidla našeho soužití ve třídě. Vytvořit pravidla nebývá problém, s jejich dodržováním je to obtížnější, vyplatila se mi vždy důslednost, zpočátku je to skutečně náročné.

Máme tato pravidla:

- NERUŠÍME PŘI PRÁCI OSTATNÍ
- HLÁSÍME SE O SLOVO
- NASLOUCHÁME SI
- POMÁHÁME SI
- SPOLUPRACUJEME
- PRACUJEME NAPLNO

Při různých skupinových činnostech přidáváme další tři pravidla:

- AKTIVITY ŘÍDÍ DOSPĚLÝ
- ZVEDNUTÁ RUKA DOSPĚLÉHO ZNAMENÁ ZTIŠIT SE
- MLUVÍ JEN JEDEN

První třída je obzvláště důležitá, jak si děti připravíme, takové je máme. Stále více se v praxi setkáváme s tím, že děti, které přicházejí do školy, mají problém s řečí a vyjadřováním se, špatně vyslovují hlásky, mají velmi omezenou slovní zásobu, dokonce neznají základní pravidla společenského styku.

Proto se v 1. třídě hned po vyvození pravidel práce ve třídě věnujeme nácviku „kouzelných slovíček“, jako jsou prosím, děkuji, dobrý den, promiňte, dobrou chuť, omluvte mě, na shledanou apod.

Každý ročník nás vždy provází nějaká postava. Protože se v 1. ročníku celý rok seznamuje s pohádkami, provází nás postavy dvou kamarádů skřítků – jsou ušité z látky a tráví s námi celý první školní rok – pomáhají nám, seznamují nás s novými věcmi a provázejí nás také známými českými pohádkami. Jejich obrázky se vyskytují na dveřích

třídy, pozvánce do školy, pracovních listech pro děti, které si vytvářím, ...

V prvním ročníku je užitečné pracovat na obohacování slovní zásoby a poskytnout dětem prostor pro vyjádření svých pocitů, myšlenek. Důležité je také učit je naslouchat si. Pracujeme tedy na rozvoji všech komunikativních dovedností – mluvení, naslouchání, čtení, psaní. Rozvíjíme fantazii. Velké místo v tomto ročníku má dramatizace pohádek, která je u dětí velmi oblíbená. Použijeme-li k tomu drobné rekvizity či kostýmy, jsou přímo nadšeny. Problémy spatřuji ve velkém počtu dětí ve třídě, protože dnešní děti s obtížemi udržují pozornost a výuku velmi často ruší.

V dalších ročnících skřítky nahrazují oblíbení knižní hrdinové, vhodní jsou – Ferda Mravenec a brouk Pytlík, kosí bratři – Josef a Václav, Babetka a Smítko, Mach a Šebestová, Pipi Dlouhá Punčocha, Robinson Crusoe, Bořík (dobré je zvolit postavu z knihy, kterou též s dětmi čteme).

Významné místo ve vyučování zaujímá tzv. komunikativní kruh – rozhovory v komunikativním kruhu (všichni se sesednou do kruhu a společně si povídají nad zvoleným tématem – mluvit však může pouze jeden – v naší třídě je to vždy ten, který drží v ruce určitý předmět (kamínek, ulitku).

Vyplatí se též rozvíjet sociální dovednosti – hrajeme různé hry na rozvoj sociálního citění, např. „pavučinu“ (V kruhu posíláme klubíčko vlny vždy jednomu účastníkovi s tím, že mu sdělíme, proč právě jemu klubíčko posíláme, ten drží provázek a posílá dalšímu, až se vytvoří pavučina, která spojuje všechny účastníky. Jaká je? Křehká. Přesně takové je i přátelství, když pavučinu pustíme, zašmodrchá se nám, většinou jde rozmotat, ale o přátelství musíme pečovat. Jak se k sobě budeme chovat ve třídě, tak se nám i naše práce bude dařit.) Her na rozvoj sociálních dovedností je celá řada, publikací je také dostatek. Není to předmětem mé práce, proto nebudu více rozvádět. Jen jsem chtěla sdělit, že jaké klima si ve třídě vytvoříme, tak se nám potom ve škole pracuje, a to při jakékoliv činnosti, a proto je důležité toto nepodcenit a důsledně, trpělivě dbát na budování vzájemných vztahů ve třídě.

2.3 Náměty do výuky a jejich ověření v praxi

2.3.1 Mapa příběhu

Třída: Lze použít v jakékoliv třídě (pokud již děti zvládli techniku psaní), já uskutečnila v 5. třídě.

Časový rámec: 1 vyučovací hodina

Charakteristika: Žáci se pokusí o vytvoření krátkého příběhu.

Pomůcky a materiál: list papíru velikosti A4, psací náčiní

Motivace: Představte si, že se můžete stát jakýmkoliv člověkem, předmětem, zvířetem, úplně vším, čím chcete.

Brainstorming: Čím bychom mohli být?

Nejprve jsme metodou brainstormingu zapsali na tabuli, čím i kým bychom mohli být. Zapisoval učitel a jeden vybraný žák. Zpočátku se objevovaly nápady, jako: superman, batman, potom děti přidávaly různá povolání (zde jsem připsala jednu myšlenku i já – strom) a pak už se řinula slova jako růže, žvýkačka, lev, paštika, hrábě, žralok, děti jmenovaly různé živočichy, rostliny a předměty kolem nás.

Provedli jsme třídění: Pro dnešek vyloučíme pohádkové hrdiny jako je superman, batman. Je dobré toto třídění provést, pokud nechceme, aby byly příběhy dětí plné takovýchto postav. Vyloučili jsme též povolání. (Třídění provede učitel podle toho, co je jeho záměrem).

Brainstorming jsem s dětmi prováděla z toho důvodu, neboť některé děti jsou schopny hodinu přemýšlet kým (čím) by mohly být a neposunou se v činnosti nikam dál.

Vytváření mapy příběhu:

Nyní si děti vzaly list papíru velikosti A4 a nakreslily, podle mého vzoru na tabuli, pět velkých oválů.

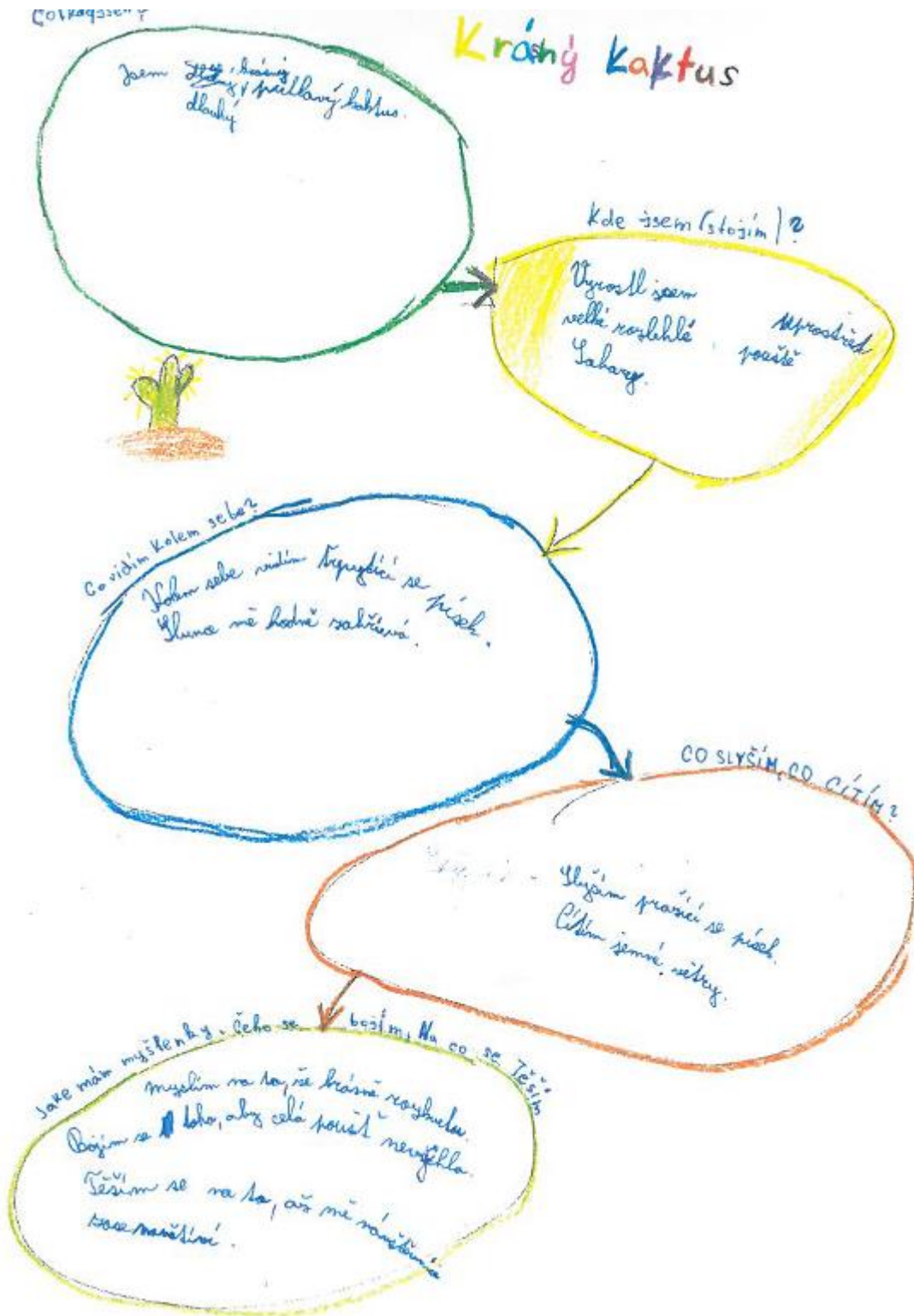
Jednotlivé ovály nadepsaly takto:

1. Co (Kdo) jsem?
2. Kde jsem (stojím)?
3. Co vidím kolem sebe?
4. Co slyším, co cítím?
5. Jaké mám myšlenky, čeho se bojím, na co se těším.

Poté jsem děti vyzvala, aby si vybraly jedno ze slov na tabuli, ale nebylo to podmínkou, pokud samy zvolily úplně jiné slovo, nebránila jsem jim.

Já jsem si vybrala slovo strom. Zapsala jsem větu o tom, co jsem do prvního oválu na mapu příběhu. Nejprve jsem zapsala větu – Jsem strom, ale poté jsem záměrně větu rozvila přídavnými jmény - Jsem krásný starý statný strom. Požádala jsem děti o zapsání jejich první věty a připomněla jsem, aby používaly pokud možno věty obohacené přídavnými jmény, příslovci apod. Ústně jsem podle mapy vyprávěla příběh s názvem Já, strom. Potom jsem děti vyzvala, aby pracovaly na podobných příbězích a zapisovaly je do svých map.

Ukázky dětských prací:

CO KDO JSEM ?

Jsem vonavý,
čistý a k životu
potřebný.

Jsem mýdlo

KDE JSEM (STOJÍM)?

Ješím na umyvadle
čistě
a nabývám
důležitosti.

CO VÍM KOLEM SEBE ?

Vedle mě je slyšet
padající kapky z umyvadla.

CO SLYŠÍM, CO VÍM ?

Sboru bačků
den slyším děláky...

Jaké mám myšlenky, čeho se bojím, na co se
Občas se těším
že se rozlíním pustím a
odléta do přírody.

Krásný obraz
jeem velky
krásný obraz

Kde jsem letěl

Křím v mase na
stare nezbyl a dlouhé
st.

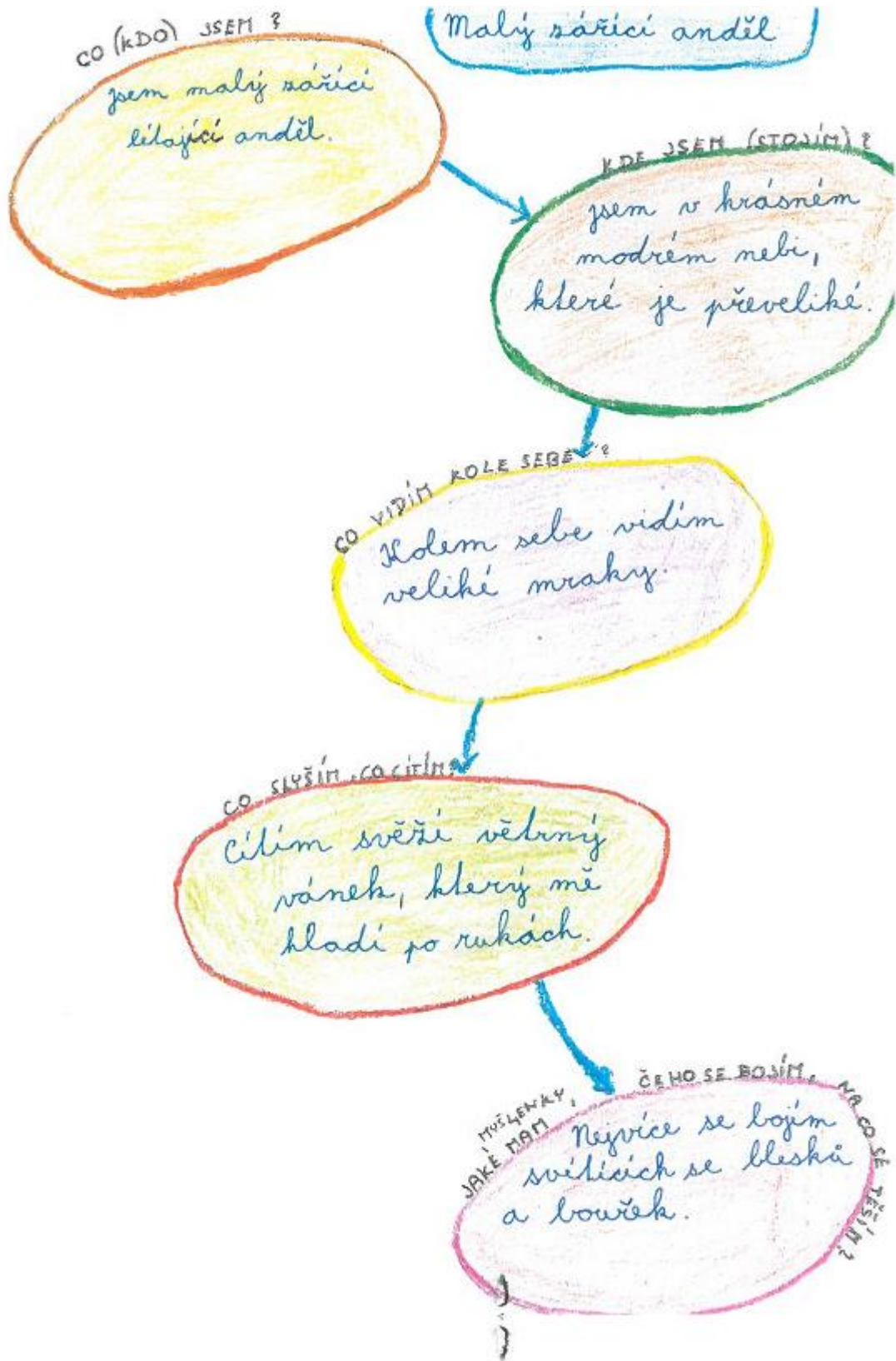

Kolem mi je
spousta obrazů.

Nebo siřím
a citím!

Slyším davů lidí,
které mi provádějí
obrazoch.

Ještě málo myslím,
což jsem se, se do mase
přijde někdy
a mluvit mě.

CO KDO JSEM?

Jsem lidské roztavení, ruznová a sladká
kynička. Vedle mě je opáchaná modrá
ovčhana kynička.

Kde jsem (stojím)?

Stánu na stole, přesněji
na lidské roztavení, kterou
je kyničkovaní stojí v dětském
pokojí.

co vidím kolem sebe?

Uví se ^{na} po mně
posel mni volání, ne přešle
středem.

co slyším, co cítím?

Slyším, slyším
dětští křiky, ně se
přiblíží, už jsou plný
poslech.

Jako mám myšlenky čeho se bojím, na co se těším?

Bojím se, že jednoduše dostanu
du mne někdo stihl do prou,
kam mi rozevřou a pak a pak mi
bud' spolknu, nebo vyhodí, nebo buj nikam
nepůji. Nejlepší by bylo, kdyby mě nechtali kam,
kde jsem.

10/11/21

Jaem matračky a porozby kuchyňsky mlk.

KDE JSEM IS 11/11/21

Byl jsem odhozen na skládku, kde nás druhý rok se pokoují strádat a také bez mlk.

CO VIDIM KOLEM SEBE

Vidím hromady odpadků, kusů kovu, dřevo, kábel, odpadky.

CO SLYŠIM CHTIČ

Slyším píchotky a mátky, když se mlk. Cítím zápach smetákové kovy.

Bojím se kovy, mlk a vody se smy. Jsem se mašen.

JAKÉ MÁM MYŠLENKY ČEND SE BOJIM, NA CO SE TĚŠIM

Závěr: Práce na zadaném tématu děti bavila. Tato svým způsobem obrázková forma je pro děti na prvním stupni výbornou metodou. Mapa supluje osnovu příběhu, pokud ji však zadám v klasickém provedení, jak ji známe všichni ze školy, tak jsou děti spíše odrazeny a do činnosti se jim nechce. Vidí před sebou spoustu psaní a jsou demotivovány. Tato forma se mi osvědčila a odmyslíme-li si ovály a návodné otázky, vytvořily zajímavé příběhy. V této formě se také objevuje menší množství pravopisných chyb, a pokud dětem připomínáme obohacování vět přídavnými jmény, příslovci, tvoří i mnohem zajímavější slovní spojení.

Takovéto mapy můžeme vytvořit na jakémkoliv téma, jen změníme návodné otázky.

2.3.2 Dokončení příběhu

Třída: Lze použít v jakékoliv třídě (pokud již děti zvládli techniku psaní), já uskutečnila ve 4. a 5. třídě.

Časový rámec: 1 vyučovací hodina

Charakteristika: Dětem přečteme jakýkoliv text (příběh, pohádku, báseň), o kterém se domníváme, že jej neznají.

Pomůcky a materiál: text (stačí jeden, ale můžeme mít pro každého žáka – ovšem bez konce), psací náčiní, list papíru

Motivace: Motivací je již samotná četba textu. Jsem potěšena, že moje děti jsou rády, když jim čtu, což je v dnešní době vzácnost. Důležité je, abyste zvolili nejen neznámý text, ale též pro děti zajímavý a poutavý.

Četba příběhu: Ve čtvrté třídě jsem použila text z čítanky pro 4. ročník *Nové rošťárny Emila z Lönnebergu* od Astrid Lindgrenové²⁴ (viz Příloha A).

V pátém ročníku to byl text *Šaty s pávy, housaty a jeleny* od Miloše Macourka²⁵ (viz Příloha B).

Vlastní práce žáků: Děti dopisovaly konec příběhu. Je potřeba zdůraznit, že naším záměrem není, aby napsaly konec příběhu totožný s autorovým. Vše je správně, záleží jen a jen na nich, jak příběh či pohádka skončí.

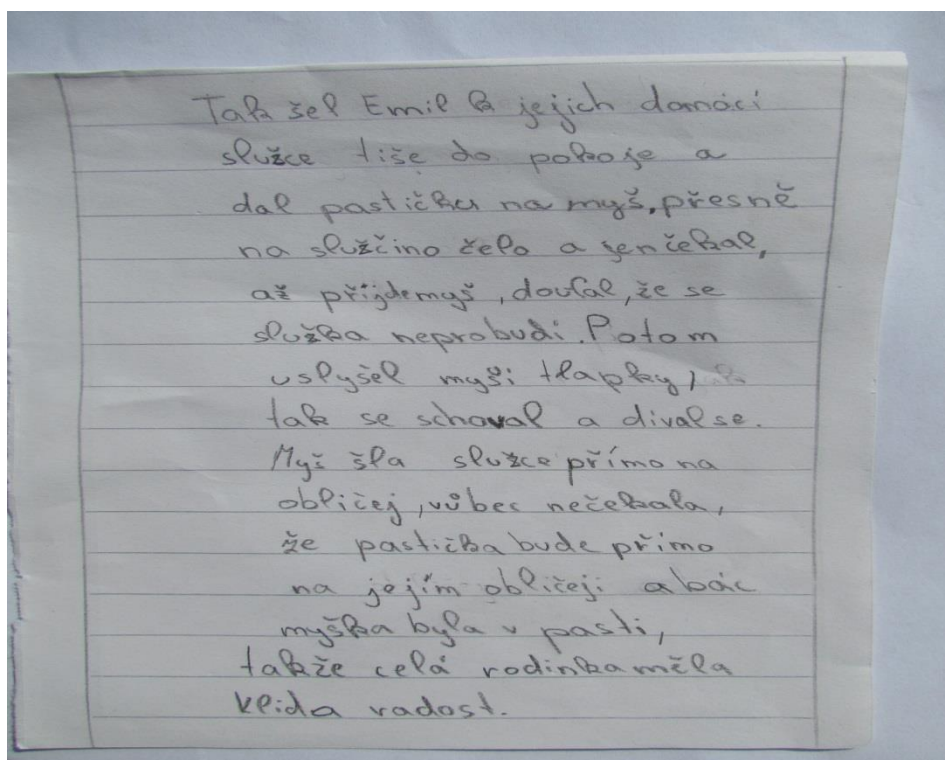
Závěr: Děti pracovaly s chutí a většině z nich se podařilo příběh (pohádku) zdárně

²⁴JANÁČKOVÁ, Z. a kol. Čítanka pro 4. ročník základní školy. Brno: Nová škola, 2010, s. 84. ISBN 978-80-7289-145-0

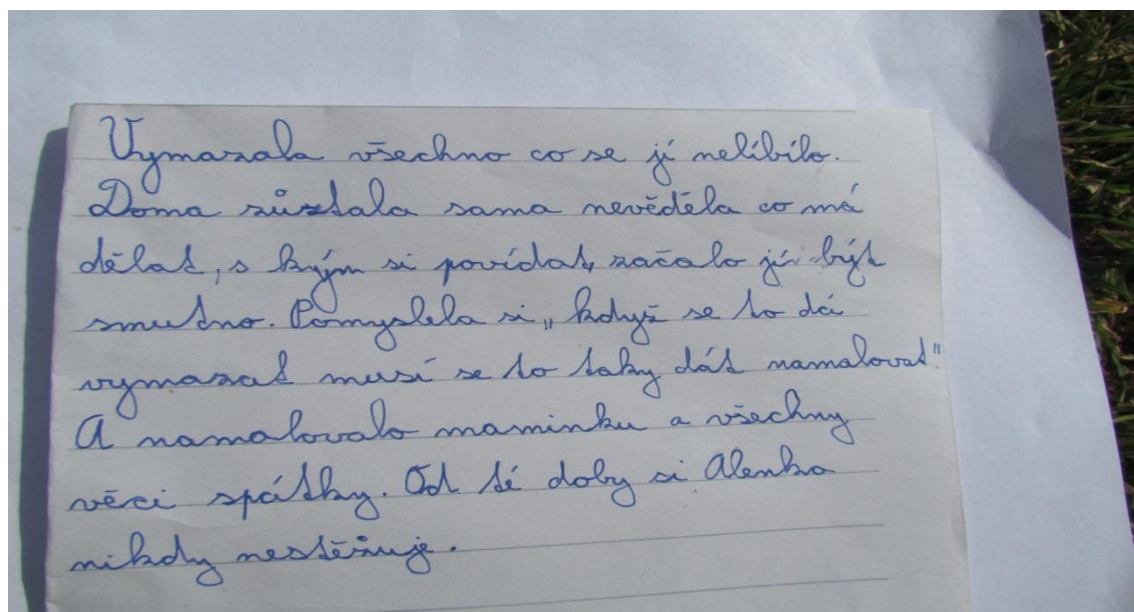
²⁵MACOUREK, M. Pohádky. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 29. ISBN 978-80-204-2255-2

dokončit. Četly své výtvary nahlas, ostatní je patřičně ocenily. Někdo měl dokončení velice stručné, ale i ten byl úspěšný, neboť splnil úkol. Vždy děti žádaly, abych jim přečetla dokončení příběhu v knize.

Ukázky žákovských prací:

Tak šel Emil a jejich danáci
služce tiše do pokoje a
dal pastičku na myš, přesně
na služčinu želo a jen čkal,
až přijde myš, doufal, že se
služba neprobudí. Potom
uslyšel myši tlapy, a
tak se schoval a díval se.
Myš šla služce přímo na
obličej, vůbec nečekala,
že pastička bude přímo
na jejím obličejí a bač
myška byla v pasti,
takže celá rodinka měla
kráda radost.

Vymazala všechno co se jí nelíbilo.
Doma zůstala sama nevěděla co má
dělat, s kým si povídat začala jí být
smutno. Pomyslela si „když se to dá
vymazat musí se to taky dát namalovat“
A namalovala maminku a všechny
věci spíšky. Tak si doby si Alenka
nikdy nestěnuje.

2.3.3 Leporela

Třída: Lze použít v jakékoliv třídě (pokud již děti zvládli techniku psaní), já uskutečnila v 5. třídě.

Časový rámec: Týdenní projekt.

Charakteristika: Děti vytvářejí vlastní leporelo s příběhem.

Pomůcky a materiál: ukázkové leporelo (méně známé), 5 listů papíru A5, barevné kartony na podlepení, listy papíru pro texty

Motivace: Přinesla jsem do školy dětské leporelo Kváčkovo první dobrodružství od nakladatelství Svojtka & Co. Bez čtení textu děti začaly vyprávět příběh podle obrázků (vypravování příběhu podle obrázkové osnovy). Potom jsme si text přečetli. Diskutovali jsme o tom, jakou úlohu má ilustrace v knihách pro nejmenší děti.

Vlastní práce žáků: Děti dostaly za úkol na první list papíru A5 nakreslit hlavního hrdinu příběhu. Na druhý list potom kreslily hrdinu při nějaké činnosti (možné činnosti jsme zapsali metodou brainwritingu na tabuli), na třetí list kreslily, co se při činnosti z 2. obrázku přihodilo, na čtvrtý list řešení problému a na 5. list dokončení příběhu. Je to činnost, která zabere více času, ale hotová leporela žáků jsou nám velikou odměnou. Děti tato činnost velice bavila a stále se ptaly, kdy budeme s prací na leporelech pokračovat.

Jakmile mají děti zhotovené obrázky, na jejich základě zapisují příběh hlavního hrdiny.

Závěr: Tato činnost zabere více vyučovacích hodin, my jsme na ní pracovali přibližně týden, každý den jednu či dvě vyučovací hodiny. Děti se na výsledek své práce velice těšily a já s nimi.

Ukázky žákovských prací:

Titulní strany některých knížek:

Příběh O Hopíkovi na zadní straně leporela:

Jednoho krásného letního dne byl míček Hopík zavřený doma, ale vůbec se mu to nelíbilo, protože je přece na hraní venku.

Tak si řekl: „Proč zrovna já mám sedět doma, když ostatní moji kamarádi jsou venku? Já už vím, uteču a a a půjdu se do lesa projít, jen na chvilku, stejně se vrátí až v podvečer.“

„Á, tady je chládek,“ pomyslel si. Cestou potkal ježky.

„Ahóój,“ zakřičeli ježci.

„Ahój,“ křičel Hopík.

Hlavní ježek Bořek se ho zeptal: „Co tu děláš? Jak se jmenuješ? Chceš si s námi hrát?“

„Tak za první – jsem na vycházce, za druhé – jmenuji se Hopík a za třetí – klidně si s vámi budu hrát,“ poučoval je Hopík.

Hráli si dlouho, až Bořík řekl: „Budeme si hrát na honěnou.“

„To je nápad,“ křičel Hopík.

Honili se dlouho, najednou narazili na kopec, Bořík pravil: „Dáme si závod.“

Hopík souhlasil. Ale když závod začal, Hopík se zasekl o kámen, naneštěstí Bořík kopec nevyjel a najel na Hopíka. Najednou se ozvalo: „Prásk, bám, á.“

Ježci se lekli a utekli. Hopík tam zůstal sám, prasklý a smutný.

Asi po 2 hodinách ho našly dvě děti, ty ho vzaly s sebou domů, tam ho nafoukly a daly jej na poličku se svými oblíbenými hračkami. Děti byly šťastné, že mají novou hračku.

Hopík byl z toho úplně vykolejený, z toho, jak prasknul. Byl velmi šťastný, že ho děti našly a řekl: „Ach, já už nikdy neuteču!“

Ukázka z leporela *Motýlkova dobrodružná cesta:*

Příběh na druhé straně leporela:

Jednoho dne v létě se letěl motýlek proletět a nenadále se objevil velký vítr a motýlka

odnesl. Motýlek se ztratil.

Motýlek byl zmatený a dostal se do zvláštního lesa. Les byl nádherný, přesto se motýlek chtěl vrátit.

Potkal zajíčka a zeptal se: „Dobrý den, zajíčku, nevíš kudy z lesa ven?“

Zajíček říká: „Neboj se, ukážu ti cestu domů.“

A motýlek viděl přátele a rozletěl se za nimi.

„Ahoj kamarádi, rád vás vidím,“ pozdravil motýlek.

A přátelé říkají: „Kam ses nám ztratil?“

„Byl jsem ve zvláštním lese a potkal tam velmi milého zajíčka a ten mi pomohl ven z lesa,“ vyprávěl motýlek.

Všichni byli rádi, že jsou zase pohromadě.

2.3.4 Návuk komunikativních dovedností

Třída: Lze použít v jakékoliv třídě, já provedla v 1. třídě.

Časový rámeček: Dvouhodinový vyučovací blok (spojeno s výtvarnou výchovou a prvoukou).

Charakteristika: V první třídě se postupně učíme spolu komunikovat, nacvičujeme komunikativní dovednosti. Tato lekce byla zaměřena na návuk **komunikativních dovedností mluvení a naslouchání**. Zvolili jsme téma Kdopak bydlí u nás v lese?

Pomůcky a materiál: Různé encyklopedie s obrázky živočichů, fotky živočichů, k výtvarné části potom pomůcky pro kresbu.

Motivace: Z kouzelné krabice jsme vytáhli 5 různých předmětů – houbu, šišku, mech, obrázek jelena a zajíce. Kdopak se dnes asi vypravíme?

Dnes se podíváme, kdo je doma u nás v lese. Metodou brainstormingu děti vyprávějí, kdo žije v našich lesích.

Realizace: Sesedli jsme se do kruhu a každý měl chvíli na rozmyšlenou, o jakém živočichovi nám bude vyprávět. Chtěl-li mluvit, vzal si do ruky šišku a povídal ostatním něco zajímavého o sobě, ale nevedl své jméno. Ostatní hádali, kdo by to mohl být.

Poté jsme se vrátili do lavic a děti kreslily obrázky různých lesních živočichů. Na konci hodiny jsme si obrázky ukázali a pokračovali v nácvičce komunikativních dovedností formou **Hry na ANO/NE**. Jeden žák si představil živočicha, ostatní se formou zjišťovacích otázek snažili uhodnout, na kterého živočicha dotyčný myslí.

Byl to celkem povedený blok, děti pracovaly se zaujetím a výstupem nám byl plakát lesních živočichů, který jsme vyvěsili na chodbě na nástěnce.

2.3.5 Bajky (dramatizace)

Třída: lze použít v jakékoliv třídě, já použila ve třetí

Časový rámec: celodenní projekt, spojeno s literární výchovou

Charakteristika: Cílem tohoto projektu bylo seznámit se s literárním žánrem bajka, uvědomit si rozdíly mezi bajkou a pohádkou, pokusit se napsat bajku. Zvolili jsme práci ve skupinách (bylo celkem 6 skupin po 4 žácích). Dělení do skupin bylo libovolné. Třidu jsme uzpůsobili do 6 pracovních míst (vždy dvě spojené lavice).

Pomůcky a materiál: Texty bajek pro každou skupinu, listy papíru, psací náčiní.

Motivace: Na interaktivní tabuli jsme zhlédli bajku z CD Bájčná show, a to bajku

Myšák a hraboš.

Realizace: Nejprve se děti rozdělily do skupin. Usadily se ke svým pracovním místům. Metodou myšlenkových map na téma Bajka jsme společně zjišťovali, co vše o bajce víme, jaké bajky známe apod. Dále jsme diskutovali o tom, jaký je rozdíl mezi bajkou a pohádkou.

Skupinám byly přiděleny bajky – Liška a vrána (viz Příloha C), Vlk a koza (viz Příloha D), Lev a myš (viz Příloha E), Vrána a džbán (Příloha F), Labuť a vrána (Příloha G), Osel a jeho stín (Příloha H).

Úkol: Bajky si ve skupinách přečtete. Vypište postavy, které ve vaší bajce vystupují. Pokuste se rozdělit si role a bajku zdramatizovat.

Dramatizace bajek, hodnocení druhých skupin – pokus o definici mravního naučení dané bajky ostatními skupinami.

Pokus o napsání vlastní bajky ve skupinách – zamyslete se nad tím, jaké poučení bude vyplývat z vaší bajky, potom si napište postavy a pokuste se vytvořit vlastní bajku.

Závěr: Práce ve skupinách se dětem líbila, moc jsme se zasmáli při dramatizaci bajek, vlastní tvorba bajek však nedopadla nejlépe. Možná by pomohla např. mapa příběhu.

2.3.6 Pověsti

Třída: Pracovala jsem s žáky 5. ročníku.

Časový rámec: 2 hodiny výtvarné výchovy, 2 hodiny slohové výchovy

Charakteristika: Práci na vytváření vlastní pověsti předcházely 2 hodiny výtvarné výchovy, kdy děti měly za úkol nakreslit Hrad svých snů, poté měly za úkol vymyslet pověst, která se váže k jejich hradu.

Pomůcky a materiál: Kreslicí papíry, obyčejné tužky č. 1, listy papíru na pověsti, psací náčiní.

Motivace: Stali jste se panovníky a chcete si nechat postavit hrad. Nakreslete, jak bude vypadat. Většina hradů je opředena různými pověstmi.

Realizace: Děti pracují na svých kresbách. Opakujeme si společně, co je to pověst, jaké má znaky. Připomínáme pověsti, které jsme četli ve 3. ročníku, hlavně ty, které vyprávějí o našem městě.

Během kreslení jsem dětem četla pověst, která se váže k zámku v Náchodě.

Po ukončení kreseb děti tvoří vlastní pověsti.

Ukázky dětských prací:

Smrtištejn

Vládce Smrtištejnu lord Lukáš vládl 15 let. Když umřel, tak měl největší kříž na hrobě.

Říká se, že když někdo něco udělá s jeho křížem, tak se zítřka nedožije.

Jednou se hradu zmocnili nepřátelé a hradní pán dal všechny kříže vyndat a spálit. Všichni do druhého dne umřeli.

Hrad Smrtištejn stával na místě, kde dnes leží město Český Krumlov.

Hrad Kulatý

Byla jednou jedna královna a ta královna se jmenovala Natálie XVII. Natálie XVII. nechala postavit hrad v Olivětině na kopci. Měla moc ráda ozdobné hrady.

Královně jednou chtěli hrad zbořit, ale ona se nenechala. Bojovala a bojovala a podařilo se jí hrad zachránit.

A tak se hrad podařil zachránit a všichni byli šťastní. A to je konec.

Nensdej

Byl večer, když náš pan král vyhlásil, že chce postavit hrad nebo zámek Prý se jeho poddaní mají domluvit, jak bude vypadat, a pak mu ten návrh přinést.

Ten král to odsouhlasil asi až po 44 návrzích, pak pro něj vybral jméno, místo, výšku, šířku atd.

Ale jeden občan tohoto města (Praha) nemohl do návrhu zámku ani sáhnout. Jmenoval se Nensdej. Král si usmyslel, že zámek bude stát v Chebu. To ostatní už si nepamatuju (výšku, šířku), ale jméno mě napadlo hnedka, jmenoval se Nensdej podle toho muže, který na návrh nemohl ani sáhnout.

A aby to těm, co dělali návrh, nebylo líto, tak má každý z nich na zámku své psaníčko. Byl to jediný zámek, který navrhli poddaní, ale v r. 1728 se propadl do země a od té doby ho nikdo nikdy neviděl.

Útok

Jednoho dne jel Václav III. do lesa na průzkum.

„Osedlejte mi koně, připravte mi meč, luk a pojedu.“

Václav III. jel, asi po 10 kilometrech ho přepadli Germáni. Václav III. neměl šanci. V tom se tam objevil bojovník a pomohl mu. Jmenoval se Denis. Václav III. mu poděkoval a řekl mu, jestli s ním nepojede na hrad.

„Dobře,“ řekl Denis.

Při tom, jak Václav III. s Denisem bojovali, pár mužů uteklo a řekli to svému králi Václavovi VI., zrádci. Zradil Čechy, zradil svého přítele Václava III.

Asi po dvou hodinách zaútočil Václav VI. se svým vojskem 100 000 mužů. Václav III. nevěděl, co dělat. Potom Václav III. vylezl před hrad a říkal: „Václave VI., proč na nás útočíš? Nic jsme ti neudělali.“

„Udělali, pobil jsi mých 100 mužů, za to zaplatíte.“

„Na něěěěěé, útok.“

Zemřelo přes 100 000 mužů a Václav VI. Utekl z Čech, ale Václav III. padl a poté se stal Denis I. králem.

Hrad Miarto

V roce 944 nechal jeden král postavit hrad. Ten král se jmenoval Artuš I. a spolu se svou ženou Ludmilou přemýšleli, jak mají svůj hrad pojmenovat, ale nic je nenapadalo, tak ten hrad chvíli nechali beze jména.

V roce 946 se jim narodil první syn Artuš II, měli ho moc rádi. Když král viděl poprvé svého syna Artuše, tak mu něco vlétlo do hlavy a řekl: „Až budu mít tři děti, tak budu mít i jméno pro hrad.“

Hrad už chtěli mít pojmenovaný, tak s těmi dětmi pospíchali. Děti se narodily po 9 měsících. Jako první se narodil Artuš II., pak Tomián I. a naposledy jako nejvzácnější, nejkrásnější, nejchytřejší a nejlepší dítě se narodila Miriam I., ta všechno zachránila, takže hrad se jmenuje Miarto. **mi** jako Miriam I, **ar** jako Artuš II. a **to** jako Tomián I. a tímto končí pověst o hradu Miarto.

Kouzelná bylina

Nedaleko Prahy bylo město, o kterém nikdo neměl ani zdání. Vládl tam král Albert I. se svou ženou Elisabethou III.

Jednoho dne královna Elisabetha III. onemocněla, vážně onemocněla. Doktoři nevěděli, jaký lék jí mají dát. Rozhodli, že půjdou k bylinářce.

Bylinářka jim řekla, ať jdou do lesa a tam najdou kouzelnou bylinu, která královnu uzdraví.

Sluhové našli bylinu a odnesli na hrad. Dali ji královně do čaje, a ta královna se uzdravila. Od té doby má království ve znaku kouzelnou bylinu.

Smlouva s Peklem

Jednoho letního dne se v okolí Sezemic u Pardubic potuloval Josef Sala. Přišel k hradu Michala II. a řekl si: „Ten by se mi líbil, ale nikdy ho mít nebudu.“

„Pročpak by ne,“ řekla bytost, co se zjevila vedle něho.

„Co jsi zač,“ špitl vyděšený Sala.

„Já jsem Satan,“ pronesl tázaný.

„S-S-S-Satan,“ zděsil se Sala.

„Mám pro tebe nabídku, ten hrad si dobudeš,“ sváděl ho Satan.

„A co za to,“ vyzvídal Sala.

„Dvanáct živých duší za rok,“ sváděl Satan dál.

„Beru to,“ pravil Sala.

„Teď jsi můj,“ zasmál se Satan, „teď formule – lik tik a blik, ať je z tebe pekelník.“ Sala se proměnil v černého rytíře. Sala se pokoušel hrad dobýt pětkrát.

Závěr: Myslím si, že dětem se líbilo vžít se do role panovníků a panovnic. Práce na pověstech se jim zpočátku zdála obtížnou, ale po přečtení ukázek některých prací spolužáků se většina pustila s chutí do práce.

2.3.7 Výtah

Třída: Realizovala jsem s žáky 4. ročníku.

Časový rámec: 2 hodiny výtvarné výchovy, 1 hodina slohové výchovy – výtah (na 1.

stupni ZŠ spíše výpisky)

Charakteristika: Ve 2. pololetí 4. ročníku jsme probírali dějiny českých zemí od pravěku až po nástup Habsburků na český trůn. V této činnosti měly děti za úkol nakreslit zvolenou postavu z českých dějin a napsat výtah (výpisky) z učebnic vlastivědy pro 4. ročník.

Pomůcky a materiál: Kreslicí papíry, pastelky, obyčejné tužky, listy papíru na výpisky, psací náčiní, obrázky osobností, vlastivědné učebnice a jiné materiály.

Motivace: Kdo z osobností, o kterých jsme se učili, vás zaujal? Proč? Diskuse s argumenty.

Realizace: Děti pracují na svých kresbách. Ve většině mých prací na 1. stupni předchází kresba před slohovým úkolem. Děti jsou více motivovány, kresba je pro ně snazší. Po dokončení výtvarné práce, vytvářejí text k obrazu osobnosti.

Po skončení veškeré činnosti poznáváme osobnosti a oceňujeme výkony dětí ve třídě.

Závěr: Domnívám se, že se „dílo podařilo“.

2.3.8 Hádej, hádej hadači

Třída: Lze použít v jakékoliv třídě, já realizovala v 5. ročníku

Časový rámec: 1 vyučovací hodina

Charakteristika: Tato hra byla použita v hodině přírodovědy – téma Les. Jedná se o úvodní motivační aktivitu, která **rozvíjí komunikativní schopnosti a dovednosti**.

Pomůcky a materiál: Různé přírodniny, které můžeme najít v lese (šišky, šípky, větvičky, parůžky) vždy v počtu 2 kusy.

Motivace: Motivací je samotná hra.

Realizace: Děti se sesednou do kruhu, mají zavřené oči, ruce jsou za zády. Učitel položí každému dítěti do dlaní přírodninu, na kterou se dotyčný (ani nikdo jiný) nesmí podívat. Snaží se hmatem poznat, o kterou přírodninu se jedná. Když si všichni myslí, že svoji přírodninu poznali, učitel vybere jednoho žáka, který začne druhým danou věc popisovat, aniž by zmínil její název. Jiný žák, který podle popisu poznal, že má podobnou či stejnou věc, se přihlásí. Takto se postupně mají najít všechny dvojice.

Závěr: Hra děti velmi zaujala, avšak pro mnohé nebylo jednoduché se dostatečně přesně vyjádřit, nicméně všechny dvojice se našly.

2.3.9 Divadýlko

Třída: Lze použít v jakékoliv třídě, já realizovala v 5. ročníku.

Časový rámec: Dvouhodinový vyučovací blok (spojeno s literární výchovou).

Charakteristika: Nejdříve jsme se vyprávěním příběhů seznámili s pověstmi z Krkonoš, kde jsme byli ve škole v přírodě. Jednalo se o tyto pověsti – Pověst o Rýbrcoulovi, pověst o založení města Jánské lázně, Pověst o havířích a svaté Barboře. Poté se děti rozdělily do skupin (losem), jejich úkolem bylo vybrat si jednu z pověstí, znovu ve skupině přečíst text, rozdělit si role a zahrát „divadlo“.

Pomůcky a materiál: Texty pověstí, kostýmy.

Motivace: Motivací byla hudba z filmu Krakonoš a lyžníci a vyprávění příběhů.

Závěr: Aktivity podobného rázu jsou mezi mými dětmi velmi oblíbené. Dramatizace je baví a je to na nich vidět. Nejobtížnější bylo z literárního textu udělat tzv. scénář. Je nutno vybrat z textu podstatné informace a obohatit je o vlastní výstupy.

2.3.10 Pole, voda, louka, les – projektové dny

Třída: Lze použít v jakékoliv třídě. My měli smíšené ročníky 2., 4. a 5. třída.

Časový rámec: 2 vyučovací dny (jednalo se o dva pátky)

Charakteristika: Spolu s kolegyněmi jsme připravily pro děti projektové dny s názvem Pole, voda, louka, les. Pro tuto aktivitu jsme spojily naše třídy (dvě druhé, jednu čtvrtou a jednu pátou třídu). Celkem vznikly 4 skupiny v počtu asi 20 žáků.

Pomůcky a materiál: Každá učitelka si připravila různorodý materiál ke svému tématu – pole, louka, voda, les (nebudu zde více uvádět, neboť není předmětem mé práce).

Motivace: Motivací bylo již spojení dětí s dětmi z jiných tříd a netradiční forma výuky. V těchto projektových dnech bylo použito spousty cvičení a her na rozvoj komunikativních schopností a dovedností dětí. Po skončení celé akce děti psaly slohové práce, ve kterých zaznamenávaly své dojmy a prožitky z netradiční výuky.

Ukázky dětských prací:

Pátky

Dva pátky jsme chodili po třídách po našem patře. Paní učitelky pro nás připravily projekt POLE, VODA, LOUKA, LES. Mluvily o tom, co měly - paní učitelka Zimmermannová les, paní učitelka Koláčná louku atd. Dozvěděla jsem se na louce, že u čmeláků mají žihadlo jenom samičky. Ve vodě jsem si sáhla na rybičky. V lese, že sojka je lesní policajt. Na poli jsem se dozvěděla, že z brambor se dělá škrob jemný jako mouka. Byla to legrace.

Renča

Pole voda les louka

Louka: Byla dobrá. Živé rostliny a šnek, žížaly. Ti brouci, už živo mrtví byli fakt blé. Jinak to tam bylo super. (p. uč. Lenka Koláčná)

Pole: Hodně jsme tam udělali. Ten chleba, bagety, housky, rohlíky.

Ochutnávačky byly hodně těžké. Soutěž byla super, hlavně ten popkorn.

(p. uč. Helena Sekelská)

Voda: Paní učitelka byla moc hodná, stejně jako všechny paní učitelky. Mohli jsme si sáhnout na dvě živé ryby. A ty šupiny pod mikroskopem.

(p. uč. Květoslava Golová)

Les: Ušel, ale myslela jsem, že tam bude nějaké živé zvíře.

Ta hra, co jsme hráli, byla dobrá. (p. uč. Lenka Zimmermannová)

Anička

Povídali jsme si. Psali jsme. Malovali jsme si. Poslouchali jsme zajímavosti. Chodili jsme po společenstvích POLE, VODA, LOUKA, LES. Měla jsem se tam dobře. Dělali jsme pracovní listy. Společně jsme pracovali. POLE p. uč. Helena Sekelská, VODA p. uč. Květoslava Golová, LOUKA p. uč. Lenka Koláčná, LES p. uč. Lenka Zimmermannová.

Dennis

LES - bylo to tam výborný, sestavovali jsme stromová patra, vybírali jsme si svoje oblíbené stromy.

LOUKA - bylo to tam fajn, koukali jsme se na obrázky, vybarvovali jsme pracovní list.

VODA - bylo to tam výborný, dělali jsme pracovní listy, koukali jsme se na živé ryby.

POLE - měla jsem se dobře, hádali jsme pečivo - z jaké je to mouky.

Celkem to bylo výborný.

Natálka

15.5 2013

V lese jsem prožil zábavu osahávání věcí, kůry, hub, větví. Nejvíce se mi líbily vycpaniny ptáků, byly jako živé. Na poli sice nebyla taková zábava, ale přežili jsme to. Zažili jsme zajímavé informace o poli. Na louce byla celkem nuda, skoro nic jsme tam nedělali, takže to bylo lehké, nic ostrého. U vody byla ostrá zábava na 100 procent. Viděli jsme okouna, malého kapříka, viděli jsme šupinku a šupiny pod lupou a mikroskopem.

Dennis

Dne 3. 5. jsme byli u paní učitelky Slavíkové a bylo to tam moc krásné. Povídali jsme si o bylinách, keřích, stromech.

Byli jsme tam 2 hod. Potom jsme šli k paní učitelce Heleně Sekelské, tam bylo pole.

Martin

PÁTEK

3. května jsme měli projekt POLE, VODA, LOUKA, LES. Já jsem byl jenom ve škole na LOUCE a VODĚ, protože jsem byl nemocný ☹, ale líbilo se mi to. Ve vodě měli ryby. ☺ Já jsem rybář, takže se mi to moc moc moc líbilo ☺. Ale na LOUCE se mi taky moc líbilo, tam měli mrtvý brouky, vosy atd..

Takže jsem si to moc užil ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ .

Jirka

Sloh

Můj největší zážitek byl , když jsme byli ve vodě a tam byly krásné rybičky. Potom se mi líbilo, když jsme vyhráli popcorn v poli. Nejlepší na tom je, že jsme se naučili víc znalostí. Moc se mi líbil i les. Les mám moc ráda, a proto mě to hodně bavilo. Na louce jsme se učili o květinách a o živočiších, a to mě také hodně bavilo. Jsem moc ráda, že jsem byla na všech stanovištích, protože se mi to moc líbilo. Pracovní listy byly také fajn.

Liliana

Sloh

Opakovali jsme, co jsme zapomněli a něco, co jsme se ještě neučili. A říkali jsme si o patrech. A dozvěděl jsem se, jak se dělají perly. A hezké ryby jsme viděli a ještě jsme viděli šneky a rostliny a kůru a moc se mně to líbilo, tak moc děkuju ☺ ☺ ☺ ☺.

Ivan

Bylo to dobré, byla to sranda!!! Nebyla tam nuda!!! Dozvěděl jsem se spoustu věcí. Bylo to super!!! Byli jsme u paní učitelek: Květoslavy Golové, Lenky Koláčné, Heleny Sekelské a Lenky Zimmermannové.♥♥♥♫.

Michal

Pole, Voda, Louka, Les.

Já jsem byla jenom jeden pátek, a to 10. 5. jinak to bylo i 3.5 Byla jsem na poli a na lese. Na vodě a louce jsem nebyla. Na lese se mi to líbilo, byla tam vycpaná zvířata z lesa. Psali jsme sloh o zvířatech, bylo to dobré. Pak jsme šli na pole. Na poli jsme přiřazovali cedulky. A měli jsme 3. místo a dostali jsme popcorn. SUPER. Jinak mě to

mrzí, že jsem tu nebyla 3. května.

Bára

2.4 Dotazníkové šetření mezi učiteli

Teorie je teorie, ale domnívám se, že není nad praxi a zkušenosti. Jakoukoliv činnost se člověk naučí nejlépe tím, že ji vykonává. Poprosila jsem tedy kolegyně (byly to skutečně pouze ženy, neboť na Broumovsku se žádný kolega na 1. stupni nevyskytuje), jestli by byly tak ochotné a podělily se se mnou o své zkušenosti, které získaly ve své učitelské praxi, a to konkrétně ve výuce Komunikační a slohové výchovy.

Celkem jsem rozdala 42 dotazníků. Ukázka dotazníku je v **Příloze J**. Všechny dotazníky se mi vrátily vyplněné.

Úvodem jsem zjišťovala vztah ke slohové a komunikační výchově. 25 dotázaných uvedlo, že mají tento předmět rády, 1 nerada a 16 se přiznalo k neutrálnímu vztahu. Pouze 10 dotázaných vyplnilo, že vyučují sloh v pevně stanovené hodině 1 x týdně, 3 dotázané učí tomuto předmětu vždy, „když se to hodí“, 3 okrajově a ostatní souběžně s jazykovým učivem.

Délka učitelské praxe dotázaných je od 2 do 36 let.

Paní učitelky v počtu 34 upřednostňují rovnoměrně ústní i písemnou formu výuky (v závorce některé uvádějí, že v nižších ročnících ústní, ve vyšších písemnou), 6 ústní a 2 písemnou.

Z dotazníků vyplynulo, že většina je spokojena s dostatkem materiálů k výuce tomuto předmětu v učebnicích, používají však i jiné materiály, jako jsou časopisy, internet, vlastní materiály, literaturu pro děti a mládež, obrázky, fotografie, kuchařky, letáky, encyklopedie, aktuality z novin, konkrétní předměty (telefonní přístroj, rámečky), DUMY, obrázkové osnovy.

Náměty paní kolegyně čerpají z aktuálního dění ve škole, obci, světě, z učebnic jiných předmětů, od kolegyň, z přednášek z vysoké školy, z dětských časopisů, seminářů, apod.

Co se týče metod a forem práce, lze konstatovat, že paní učitelky používají různé metody a formy práce, hodně záleží na situaci a konkrétním kolektivu dětí.

V dotazníku byly uvedeny formy práce skupinové, ve dvojicích i individuální. Metody jsou různé – řízený rozhovor, dotváření vět, obměny vět, práce s obrázkovou i

slovní osnovou, řízený rozhovor, doplňovací cvičení, různé pedagogické hry, dramatizace, vytváření různých situací a vžívání se do nich, práce s informačními zdroji, myšlenková mapa, práce s textem, úkoly k textu, vyhledávání vět v textu, tvorba otázek k textu, dokončování textu, rozvíjení slovní zásoby, řazení posloupnosti děje, metoda volného psaní, nahrávání mluveného projevu žáků, vyhledávání informací na počítači.

24 dotázaných uvedlo, že většina dětí nemá slovní zásobu odpovídající jejich věkovým a individuálním zvláštnostem, problémy pak spatřují v tom, že se rodiče dětem málo věnují. Děti nekomunikují s vrstevníky, mají málo přímé komunikace. Příčiny spatřují paní učitelky v počítačích, tabletech, televizi, vlivu zkratkovitého jazyka, vytíženosti rodičů, kteří dětem málo čtou, doma se nemluví, nezpívá, nekomunikuje tolik, jako dřív. Proto mají děti nedostatečnou slovní zásobu, jsou neochotné (a neumí) naslouchat. Zajímavé bylo uvedení toho, že děti nemají vzory v okolí, či mají špatné vzory.

Posledním bodem dotazníku byla otázka, co se paním učitelkám za léta jejich praxe v hodinách komunikační výchovy a slohu osvědčilo.

Uvádím výčet osvědčených prostředků:

- blízká témata dětem, vhodná a zajímavá
- scénky, dramatizace, rozhovory
- formy hry
- využívat nápady dětí
- mluvit
- povídat si s dětmi, nadchnout je
- dát dětem tvořivý osobní prostor, nesmí mít pocit, že něco musí
- vlastní příklad a motivace
- nabídnout prostor a čas pro vyjádření se
- nenaléhat, povzbuzovat, chválit
- dobrý a špatný vzor, příklad
- hodně si s dětmi již od 1. třídy povídat, číst jim pohádky, číst text po částech, klást otázky
- kresba k textu

- motivovat i rodiče
- střídat metody a formy práce – od hraní k samostatnému písemnému projevu
- vlastní příklad a zapálení pro jazyk
- vyprávění ústní i písemné, práce s literaturou, obrázky
- kombinovat samostatné i skupinové práce
- hodiny s menším počtem dětí, zajímavé a inspirující texty

Děkuji všem, kteří vyplnili dotazník za ochotu a laskavost, vždyť se se mnou podělili o cenné informace, které mě mohou inspirovat v mé další práci s dětmi. Je příjemné vědět, že se ostatní potýkají s podobnými problémy a přitom neustále hledají cestu, jak na ně vyzrát. Důležité je, aby učitel nikdy neustrnul a neustále sledoval aktuální dění a nové poznatky. Většinou je naše práce velmi náročná a člověk musí vynaložit velké úsilí, aby si uchoval důstojnost. Dnešní děti jsou divoké a práce s nimi ve velkém kolektivu vyžaduje spoustu trpělivosti. Na druhé straně, děti nás obohacují svou úžasnou dětskostí a pohledem na svět a mnohdy vás příjemně překvapí, a pak si vždy řeknete „stojí to zato“.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala komunikační a slohovou výchovou na prvním stupni základní školy, jejím zaměřením na původní i netradiční metody a formy výuky. Práce byla rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou.

Teoretická část se zabývala postavením Komunikační a slohové výchovy ve vzdělávacím a výchovném procesu, slohovými postupy a útvary. Využity byly formy projevu a vyučování, předpoklady pro práci a postupy při přípravě slohových prací ve škole. Učitel zastává jednu z nejdůležitějších rolí ve vyučování a tou je komunikační schopnost ve, které byly zmíněny požadavky na práci učitele. Další část se zabývala literární výchovou na 1. stupni základní školy, kde je rozdělena práce s dětmi v určitých ročnících.

Praktická část postupně realizovala různé metody s dětmi na základní škole a dotazníkové šetření mezi učiteli. Zjišťoval se jejich vztah k předmětu Komunikační a slohová výchova, jaké jsou jejich metody a formy práce. V čem učitelé spatřují problémy a co se jim tzv. osvědčilo za léta jejich praxe.

V dnešní době je na základních školách slohové vyučování spíše okrajovou záležitostí a proto se výkony žáků spíše zaměřují na zvládnání pravopisu a mluvnice. Někteří naopak mohou v běžných situacích využívat zkušeností, které nabyli v hodinách výuky slohu. Komunikační a slohová výchova je hodně spojuje se čtením. V dnešní době žáci, kteří hodně čtou, mají daleko větší vztah k literatuře a slohu. Žáci, kteří pravidelně čtou, ve škole při vyučování, nebo vlastní četbu, mají daleko větší úspěšnost v písemném i komunikačním projevu. Slohová výuka je úzce spjata s kultivovaností člověka, žák tedy může čerpat v životě ze svých zkušeností, které si osvojil dlouhodobou prací během školních výsledků. Komunikace tak sbližuje lidi. Vzájemná komunikace mezi sebou, ale i sdílení myšlenek, citů, názorů obohacuje soukromý i profesní život člověka. Komunikace mezi učitelem a žákem bude fungovat, pokud si dokáží mezi sebou vzájemně naslouchat. V naší společnosti je vyjadřování mezi lidmi důležitou složkou každého člověka.

Co říci na úplný závěr? Tak jako k cíli nevede pouze jediná cesta, tak neexistuje zaručený návod „jak dělat konkrétní činnost, jak učit“. Je potřeba vzít v úvahu složení třídy (každé třídě vyhovuje něco jiného a s každou musíme postupovat jinými kroky), cíl, ke kterému chceme dojít, je důležitý, nicméně kroky, které k němu vedou, jsou různé.

Domnívám se však, že lze stanovit základní pravidla, která nám na cestě pomohou. Vždy je potřeba naslouchat dětem, vyjít jim vstříc, znát jejich přání a potřeby a především zájmy. Činnosti by měly mít smysl, jejich spojení s praktickým životem je nutné.

Metod učení existuje celá řada, já sama se přikláním k aktivizačním metodám a formám práce. Malé děti, které učím, je mají rády a jsou jim blízké.

Nesmíme též zapomínat práce dětí patřičně prezentovat. Tímto namotivujeme k další činnosti nejen děti, ale též jejich rodiče. Nemají možnost být s námi ve třídě, ale výstupy jejich dětí většinu z nich zajímají a pomůže nám to ke sblížení a větší spolupráci.

Důležitý je postoj a zaujetí učitele, který je pro děti vzorem, ať již v pozitivním či negativním slova smyslu, protože učitel, jenž nepracuje s dětmi rád, je brzy odhalen.

Vědomosti a znalosti jsou důležité, avšak kdo po nich prahne, má v dnešním světě možnost je vyhledat a získat. Je také pravdou, že se brzy vytratí z hlavy. Pro mě jsou podstatné prožitky dětí, pěstování hodnot a vztahu ke kultuře našeho národa, jazyka, vztahu k druhým lidem a přírodě, protože to jsou věci, které si děti nesou dále a utvářejí postoje pro celý jejich další vývoj.

Sama za sebe musím říct, že děti rády komunikují, rády se ke všemu vyjadřují. Je potřeba jim poskytnout prostor, avšak pravidla komunikace pevně nastolit a důsledně dodržovat. Jak již jsem zmínila, začátky jsou těžké, nicméně potom bohatě sklízíme plody z našich zasetých semínek.

Přesto člověk neustále pochybuje a pátrá po tom, jak by vše „dělal lépe“. To je v pořádku, neboť vývoj se nesmí zastavit. Psaní této diplomové práce mě obohatilo, neboť jsem si utřídila myšlenky, zjistila, jaké jsou nové metody a formy práce, oživila si ty původní a zjistila, že mi vyhovuje kombinace obou.

A tak tedy ať nás na naší cestě provází ***důslednost, trpělivost a láska k dětem.***

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BRABCOVÁ, R. a kol. Čeština našich dní. Praha: Jinan, 1996.
- ČECHOVÁ, M. Komunikační a slohová výchova. Praha: ISV, 1998. ISBN 80-85866-32-3.
- ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. Čeština a její vyučování. Praha: SPN, 1998. ISBN 80-85937-47-6.
- GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- HIRŠAL, J. – GRÖGEROVÁ, B. Co se slovy všechno poví. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-202-7.
- HOUŠKA, T. Škola pro třetí tisíciletí. Praha: Papyrus, 1995. ISBN 80-901740-4-3.
- HUBÁČEK, J. – JANDOVÁ, E. – SVOBODOVÁ, J. Čeština pro učitele. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002. ISBN 80-86041-30-1.
- JANÁČKOVÁ, Z. a kol. Čítanka pro 4. ročník. Brno: Nová škola, 2010. ISBN 978-80-7289-145-0.
- JEČNÁ, K. Nuda při češtině? Ani nápad!: zásobník 307 her a nápadů pro výuku českého jazyka. Praha: Agentura STROM, 1997. ISBN 80-901954-4-X.
- JEDLIČKA, A. Spisovný jazyk v současné komunikaci. Praha: UK, 1978. ISBN 60-032-78.
- KAMIŠ, K. Řečová a jazyková komunikace spisovné češtiny. Praha: UJAK, 2012. ISBN 978-80-7452-023-5.
- KRUŽELOVÁ, M. Máme rádi sloh. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-550-9.
- KUŽELOVÁ, M. – PAVLOVSKÁ, M. Tvořivá dramatika ve výuce slohu. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-12.
- LISÁ, L. – KŇOURKOVÁ, M. Vývoj a jeho úskalí. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-084-86.
- MACOUREK, M. Pohádky. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2255-2.

- MAŇÁK, J. a kol. Alternativní metody a postupy. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1549-7.
- MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1989. ISBN 08-056-89.
- RECMAN, T. Kváčkovo první dobrodružství. Praha: Svojtka, 2004. ISBN 80-73-52-177-6.
- SEIFERTOVÁ, A. Tradiční sloh netradičně. Praha: Blug. ISBN 80-85635-09-7.
- SCHNEIDEROVÁ, E. Jazykové hry a hříčky. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-657-5.
- SITNÁ, D. Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-246-1.
- VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-317-2.
- ZAVADIL, J. Dramatická výchova – učebnice pro 1. – 5. ročník. Brno: Duha, 1994.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- PATERSONOVÁ, K. Připravit, pozor, učíme se! Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-102-9.
- PETTY, G. Moderní vyučování. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-070-7.

Seznam použitých internetových zdrojů

- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. VÚP: Praha. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>
- <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Text – Nové rošťárny Emila z Lönnebergu (Astrid Lindgrenová).....	I
Příloha B – Text – Šaty s pávy, housaty a jeleny (Miloš Macourek).....	III
Příloha C – Bajka – Liška a vrána.....	IV
Příloha D – Bajka – Vlk a koza.....	VI
Příloha E – Bajka – Lev a myš.....	VII
Příloha F - Bajka – Vrána a džbán.....	VIII
Příloha G - Bajka – Labuť a vrána.....	IX
Příloha H- Bajka – Osel a jeho stín.....	X
Příloha I – Dotazník.....	XI

PŘÍLOHA A

NOVÉ ROŠTÁRNY EMILA Z LÖNNEBERGY

Astrid Lindgrenová

Emilův tatínek chodíval po ránu bosky, a nedělal to jen kvůli tomu, že mu to bylo příjemné.

„Šetří se tím boty“, říkával Emilově mamince, ale ta se bránila a vůbec nechtěla chodit bosa. „Ty roztrháš takových bot, že musíme pořád kupovat nové.

„Přesně tak,“ přitakala Emilova maminka a dál už nebylo o čem mluvit.

Řekla jsem, že Linu by nikdo z postele nedostal, než zazvonil budík, ale jednou ráno ji přesto probudilo něco úplně jiného. Bylo to právě ten den, kdy měl Emil horečku. Dovedete si představit něco strašnějšího? Ve čtyři hodiny ráno se Lina probudila, když jí po tváři proběhla velikánská myš. Vyletěla s řevem z postele a popadla poleno, ale to už myš zaběhla do díry vedle výklenku na dříví.

Emilův tatínek byl úplně bez sebe, když se o myši doslechl.

„No, to je teda nadělení,“ lamentoval Emilův tatínek. „Myši v kuchyni, vždyť nám sežerou chleba i vepřové!“

„A taky mě,“ naříkala Lina.

„A hned potom chleba a vepřové,“ nedal se Emilův tatínek. „Musíme v noci pustit do kuchyně kočku.“

Emil slyšel historku o myši, a třebaže měl horečku, hned začal uvažovat, jak myš lapit, kdyby to s kočkou nevyšlo.

O desáté večer byl Emil úplně bez horečky a plný života. Ostatní už tou dobou spali, Emilův tatínek, Emilova maminka a malá Ida ve světnici u kuchyně, Lina na kuchyňské pohovce a Alfréd v čeledníku vedle truhlárny. Vepřici spali v chlívku a slepice v kurníku, krávy, koně a ovce venku v ohradě, na pastvě spali také, ale v kuchyni číhala úplně bdělá kočka a toužila se vrátit zpátky do stáje, protože tam bylo myší habaděj. Úplně bdělý byl také Emil a z postýlky v komoře se opatrně vykradl do kuchyně.

„Chudinko Míndo, musíš tady sedět,“ politoval ji, když uviděl u kuchyňských dveří svítit kočičí oči.

„Mňau,“ řekla Mínda. Emil měl zvířátka rád, a tak Míndu pustil ven.

Samozřejmě chápal, že myš se musí chytit, a když teď kočka utekla, bude třeba to zařídit jinak. A tak Emil nastražil pastičku s pěkným kouskem špeku a položil ji k díře ve výklenku na dříví.

Ale pak o tom začal přemýšlet. Kdyby myš uviděla past, hned jak vystrčí nos z díry, dostane podezření a vůbec se nenechá chytit. Bude daleko lepší, uvažoval Emil, když se v kuchyni nejdřív v klidu trochu rozhlédne a potom najde past tam, kde by ji nejmíň očekávala.

PŘÍLOHA B

Šaty

s pávy, housaty a jeleny

Miloš Macourek

Červené šaty s bílými puntíky se líbí skoro každému, ale byla jedna holčička, a té se nelíbily.

Řeknete možná, že se jí líbily modré šaty s bílými puntíky, proč ne, každému se může líbit něco jiného, ale téhle holčičce se nelíbily ani modré šaty s bílými puntíky, ani bílé šaty bez puntíků, nelíbily se jí žádné šaty, které měla ve skříni.

Ty jsi divná holčička, Alenko, říkala jí maminka, tobě se nic nelíbí.

A byla to pravda, Alence se nelíbilo vůbec nic. Šla třeba do koupelny a řekla:

Fuj, to je ošklivý zubní kartáček.

Nebo šla do spižírny a řekla:

Fuj, to je ošklivá mrkev, to je ošklivá cibule, to jsou ošklivá rajčata.

A když byla s maminkou v kuchyni, říkala:

To jsou nehezké hodiny, to je divný stůl, to jsou nepěkné květináče s květinami.

Když se ti to nelíbí, tak na to nekoukej, říkala jí maminka a trochu se na Alenku zlobila.

A co mám dělat, ptala se Alenka.

Hraj si s něčím, vezmi si tužku a papír a kresli si. A když se ti to nebude líbit, můžeš to vymazat, tady máš gumu. A dala Alence gumu.

Podívejme se, řekla si Alenka, když se mi něco nelíbí, mohu to vymazat, to je něco. A protože se jí nelíbily hodiny, vymazala hodiny.

Co to děláš, ty hloupá, řekla jí maminka, nebudeme vědět, kolik je hodin. A moc se na Alenku mračila.

Maminka se mi také nelíbí, moc se na mě mračí, řekla si Alenka a vymazala maminku.

PŘÍLOHA C

Liška a vrána

Velká vrána ukradla kus sýra a odletěla na větev stromu, aby ho v klidu snědla. Šla kolem liška a sýr ucítila. Zastavila se pod stromem a sliny se jí sbíhaly. „Sýr“ řekla. **„Mňam. To bych si dala... kdybych mohla..., ”** říkala si v duchu, polykala a přemýšlela, jak se sýra zmocnit.

Po malé chvíli se začala k vráně lísat: **„Ty jsi ale krásná vrána. V životě jsem neviděla tak velkého a silného ptáka. Jaké máš pěkné a lesklé peří! A jaké štíhlé nohy, to je znak vznešeného ptáka! A jaký královský zobák! Ano, tak je to: zobák krále! Ty se musíš stát králem ptáků.”**

Když vrána uslyšela tak nadšená slova chvály na svou krásu, celá se nafoukla a vítězoslavně zamávala křídly.

Svým nejsladším hláskem liška pokračovala: **„Jaké máš pěkné oči. Zdá se, že na sobě nemáš nejmenší chybičku! Jsi naprosto dokonalá.”**

Vráně se v životě nedostalo tolika lichotek.

„I když jsem neslyšela tvůj hlas,” pokračovala liška, **„jsem přesvědčená, že jen tak dokonalý tvor jako ty může mít nádherný zpěvný hlas.”**

Vrána, která až dosud blaženě hltala liščinu chválu, pocítila při lichotivých slovech o svém hlasu trn pochybností. Nikdy neslyšela, že by vrány byly skvělí zpěváci. Samozřejmě, že je velice krásná vrána, ale že by to platilo i o jejím hlase? Liška může mít pravdu. A vrána upřeně pohlédla ze stromu na lišku, která právě říkala: **„No tak, králi ptáků, poslechněme si tvou krásnou písničku...”**

Vrána zapomněla na opatrnost, otevřela zobák, zhluboka se nadechla a nahlas zakrákala:

„Krá, krá!“

V tu chvíli jí kus sýra vypadl ze zobáku.

„Hloupá vráno! Ty jsi ten nejhoupější pták, jakého jsem kdy viděla. Máš nejhorší hlas, jaký jsem kdy slyšela, ale hlavně jsi ten nejhoupější pták na světě. A děkuju za sýr!“

Pak, spokojená sama se sebou, odběhla...

PŘÍLOHA D

VLK A KOZA

Prohnaný vlk zahlédl kozu uždibující trávu na vrcholku kopce.

„Jakou dobrou večeří bys byla,“ řekl si vlk a hladově se olízl.

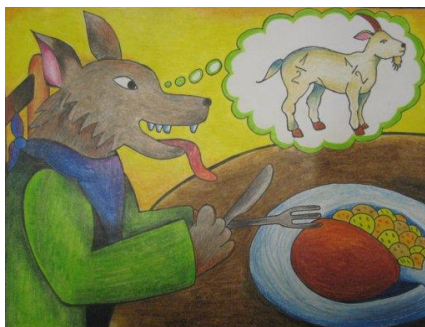
Zamířil ke koze a toužebně na ni hleděl. Nedostal se však moc blízko, neboť tam nebyla cesta, kudy by se mohl vyšplhat na sráz a vrhnout se na ni. Potřeboval ji tedy nějakým způsobem přesvědčit, aby za ním sama přišla dolů.

„Dobrý den, paní kozo,“ zavolal se svým nejpřitažlivějším úsměvem. **„Dávejte, prosím, pozor. Ten sráz je tak nebezpečný. Byl bych hrozně nerad, kdybyste si nějak ublížila.“**

„Něco vám povím! Proč nejdete sem dolů, když je tu zelená a čerstvá tráva? Říkám vám to jako přítel.“

Koza však vlkovi na jeho lichotivé řeči neskočila. Podívala se dolů na vlka a zavrtěla hlavou.

„Nenapálíš mě,“ zavolala dolů. **„Tebe nezajímá, jestli je tráva, kterou jím, čerstvá a zelená nebo suchá a hnědá. Všechno, co chceš, je sežrat mě!“**

PŘÍLOHA E

Lev a myš

Král džungle, mocný lev, odpočíval po jídle, když mu před nosem proběhla malá myška. Lev vymrštil tlapu a myšku chytil. Chtěl ji rozmačkat za to, že rušila jeho klid.

Myška začala prosit: „**Nezabíjej mě, mocný lve, někdy ti třeba pomůžu zase já.**”

Lva pobavila její řeč, jak by mu malá myška mohla pomoci?! Ale myšku přece jen pustil.

Zanedlouho přišli do džungle lovci a chytili lva do sítě. Bezmocný lev se svíjel v síti na zemi.

Zatímco lovci poodešli, potichu přišla malá myška a řekla lvovi: „**Neboj se, já ti pomohu, jsem ti přece zavázána.**”

Lev si jen smutně povzdechl, nevěřil jí.

Ale myška už svými ostrými zoubky hryzala síť a rychle se jí podařilo překousat několik provazů, až díra byla dostatečně velká a lev přes ni mohl utéci.

PŘÍLOHA F

Vrána a džbán

Byly horké letní dny. Všechny studánky a prameny v lese vyschly. Mnoho zvířat a ptáků zemdlelo žízní.

Jen vrána se vydala z lesa blíž k lidem, jestli u nich nenajde kapku vody. U nejbližšího stavení stál opuštěný džbán a vrána se dychtivě snesla k němu.

Na dně džbánu se lesklo trochu vody.

Dychtivá vrána se pokusila dostat hlavou k vodě. Její zobák byl však příliš široký, než aby dosáhla hladiny.

Bylo jí jasné, že jestli džbán převrhne, voda vyteče a vsákne se do vyprahlé hlíny.

Už si zoufala, když ji něco napadlo!

Z posledních sil začala sbírat malé kaménky a házela je do džbánu. Jak hromádka kamenů ve džbáně rostla, hladina vody stoupala. Pilně sbírala, až jimi skoro naplnila nádobu a voda vystoupila nahoru. Vrána se napila a její síly se postupně vracely.

PŘÍLOHA G

LABUŤ A VRÁNA

Byla jednou jedna černá vrána, která chtěla být bílou labutí. Žila na stromě jako všechny ostatní vrány. Žila si dobře v pevném hnízdě a s dobrým jídlem, ale stále nebyla spokojená. Viděla zteplé labutě tepající vzduch silnými křídly, plující hrdě po vodě a přála si být jednou z nich.

„Přeji si, aby má křídla a tělo byly bílé, jako jsou tělo a křídla labutí,“ říkala si.

„Proč nemohu být jako labuť? Musím se o to pokoušet ze všech sil.“

Vrána se tedy rozhodla proměnit se v labuť. Nejdřív odešla bydlet na říční břeh, jako to dělají labuť. Týdny pozorovala labuť, jak plují na vodě, jak se vznášejí na obloze a pokoušela zapamatovat si všechno, co labuť dělají. Pak je ve všech detailech napodobila.

Učila se plavat na proudící vodě. Každý den si drhla své černé peří a pokoušela se vybělit je. Přijímala též stejnou potravu jako labuť.

Nic se nedařilo. Tělo vrány zůstalo černé. Labutí potrava jí nesvědčila a ona hubla. Voda oslabovala její křídla a smáčela je.

Nakonec vrána pochopila, že se v labuť nikdy nezmění. To ji tak zklamalo, že odlétla pryč od řeky, ale protože již byla tolik zesláblá, zemřela.

PŘÍLOHA H

OSELA JEHO STÍN

Cestovatel si pronajal osla, aby ho zavezl do dalšího města. S majitelem osla domluvil poplatek:

„Je tu jeden problém,“ vysvětlil majitel osla. **„Můj osel nechce jít dost daleko, pokud ho nezbiju klackem. Jed’te na jeho hřbetě a já půjdu za vámi s holí, dokud nedorazíte do města.“**

Byl velmi horký den, ale cesta dobře ubíhala. Cestovatel jel na oslovi a majitel osla kráčel vzadu s klackem, kterým osla poháněl. V poledne, když slunce nejvíc žhnulo, zastavili k odpočinku.

„Posadím se do oslova stínu,“ řekl cestovatel, když sesedl.

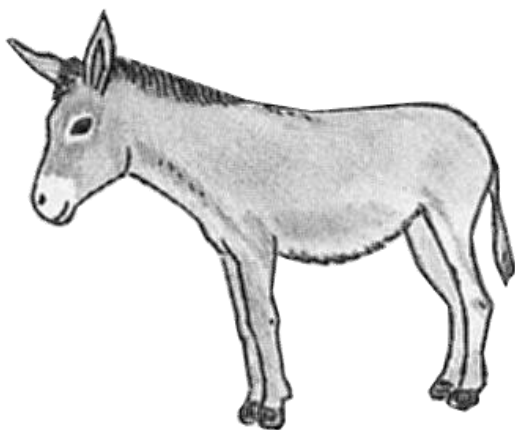
„Ach ne, to nejde,“ vykřikl majitel osla. **„Tady si odpočinu já. Je to jediný stín v širém okolí.“**

„Já jsem si osla najal, takže si sednu do jeho stínu,“ namítl cestovatel.

„Co vás nemá,“ vykřikl majitel osla. **„Pronajal jste si pouze osla, ne jeho stín. Ten patří mně.“**

Majitel osla byl tak vzteklý, že do cestovatele strčil. Ten mu to ihned oplatil. V okamžení stáli oba muži proti sobě a zuřivě zápasili.

Zatímco muži bojovali o oslův stín, ten pokračoval dál a odklusal za kopec. Brzy byl z dohledu a svůj stín vzal s sebou.

7. Odkud čerpáte náměty do hodin výuky slohu a komunikační výchovy?

8. Mají žáci, dle vašeho názoru, slovní zásobu odpovídající jejich věkovým a individuálním zvláštnostem?

- Ano
- Pouze někteří
- Převážně většina
- Ne

9. V čem spatřujete největší problémy ve vyjadřování žáků?

10. Co se vám za léta vaší praxe v hodinách komunikační výchovy a slohu osvědčilo?

Děkuji za ochotu a spolupráci.

Lenka Zimmermannová

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE:

Jméno autora: Lenka Zimmermannová

Obor: Speciální pedagogika – učitelství (7506T002)

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Komunikační a slohová výchova na 1. stupni ZŠ se zaměřením na původní i netradiční metody a formy práce

Rok: 2014

Počet stran: 77

Celkový počet stran příloh: 12

Počet titulů literatury: 25

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc.